

Jerzy Runge

Unikalność a typowość złożonego układu osadniczego

UNIWERSYTET ŚLĄSKI
WYDAWNICTWO

Prof. dr hab. Jerzy Runge

W 1979 roku ukończył studia geograficzne w Uniwersytecie Śląskim, a następnie w 1980 roku rozpoczął pracę jako geograf społeczno-ekonomiczny w Instytucie Geografii Wydziału Nauk o Ziemi UŚ. W 1988 roku obronił pracę doktorską, z kolei w 1998 roku uzyskał habilitację – w obu przypadkach w Instytucie Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Na wniosek Rady Naukowej Wydziału Studiów Regionalnych Uniwersytetu Warszawskiego w 2010 roku otrzymał tytuł profesora. Jego zainteresowania badawcze koncentrują się na metodologii, geografii ludności i osadnictwa, problemach rozwoju regionalnego, zwłaszcza złożonych układów osadniczych, czego rezultatami są uczestnictwo zarówno w krajowych, jak i zagranicznych projektach badawczych oraz opublikowanie około 250 prac naukowych, popularnonaukowych, w tym kilkunastu autorskich i współautorskich monografii naukowych.

Unikalność a typowość złożonego układu osadniczego

Jerzy Runge

Unikalność a typowość złożonego układu osadniczego

Recenzje

Barbara Lubicz Miszewska
Andrzej Zborowski

Patronat

Województwo
Śląskie

Biblioteka Śląska

Institucja kultury Samorządu Województwa Śląskiego

Spis treści

Wprowadzenie	7
ROZDZIAŁ 1	
Wielkomiejskie układy osadnicze – problemy identyfikacji i delimitacji	15
1.1. Terminologia wielkomiejskich układów osadniczych w piśmien-	
nictwie geograficznym	15
1.2. Pojęcie złożonego układu osadniczego w świetle policentrycz-	
ności	28
ROZDZIAŁ 2	
Modele złożonych układów osadniczych. Czynniki i procesy kształtu-	
jące te układy	35
2.1. Kryteria podziału i delimitacja złożonych układów osadni-	
cznych – wprowadzenie do problemu	35
2.2. Główne czynniki i procesy kształtujące złożone układy osadnicze	47
ROZDZIAŁ 3	
Historia przemian politycznych oraz społeczno-gospodarczych Śląska –	
Górnego Śląska – Księstwa Siewierskiego/Nowego Śląska – Zagłębia	
Dąbrowskiego. Koncepcje i modele kształtowania się złożonych ukła-	
dów osadniczych	65
3.1. Rys historyczny przemian badanego terytorium	65
3.2. Koncepcje i modele kształtowania się złożonych układów osad-	
niczych	84
ROZDZIAŁ 4	
Personalistyczne ujęcie tendencji rozwojowych badanego obszaru . . .	107
4.1. Personalistyczne ujęcie rozwoju Górnego Śląska	107
4.2. Personalistyczne ujęcie rozwoju Zagłębia Dąbrowskiego	122

ROZDZIAŁ 5

Województwo śląskie w latach 1922–1939 jako złożony układ osadniczy	131
5.1. Empiryczny wymiar złożoności układu osadniczego	131
5.2. Teoretyczny wymiar złożoności układu osadniczego województwa śląskiego w latach 1922–1939	147

ROZDZIAŁ 6

Województwo śląskie/katowickie w latach 1945–2024 jako złożony układ osadniczy	151
6.1. Policentryczność dynamiczna – rozważania wstępne	151
6.2. Policentryczność dynamiczna złożonych układów osadniczych województwa śląskiego/katowickiego/śląskiego w latach 1945–2024	153
6.2.1. Policentryczność polityczno-administracyjna i przestrzenna	154
6.2.2. Policentryczność funkcjonalna i demograficzno-społeczna	164

ROZDZIAŁ 7

Unikalność a typowość złożonego układu osadniczego – próba konceptualizacji zagadnienia badawczego	185
7.1. Struktura złożonego układu osadniczego: składowe modelu względnej równowagi przestrzeni miejskiej, powiązania/relacje a bariery/ograniczenia, sieciowość, granice złożonego układu osadniczego	185
7.1.1. Model względnej równowagi przestrzeni miejskiej	186
7.1.2. Powiązania/relacje a bariery/ograniczenia przestrzeni miejskiej	191
7.1.3. Sieciowość złożonego układu osadniczego	196
7.2. Dynamika składowych przestrzeni miejskiej złożonego układu osadniczego	201
7.2.1. Dynamika zewnętrzna	201
7.2.2. Dynamika wewnętrzna	205
7.3. Granica a policentryczność polityczno-administracyjna	211
Podsumowanie	225
Literatura	231
Spis rycin	265
Spis tabel	269
Summary	271
Zusammenfassung	273

Wprowadzenie

Jednym z istotnych celów badań geograficznych jest dokonywanie porównań różnej skali oraz różnego typu obszarów w zakresie określonych kryteriów. Można porównywać ze sobą gminy wiejskie, miasta, układy osadnicze, w zakresie genezy, długo-, średnio- i krótkookresowych przemian społeczno-gospodarczych, stopnia rozwoju struktury funkcjonalno-przestrzennej, zgodności między rozwojem gospodarczym a przemianami demograficzno-społecznymi, w zakresie wpływu czynników zewnętrznych na dane obszary, odporności na sytuacje problemowe i pojawianie się różnego rodzaju barier rozwojowych. Możliwe jest także kreowanie scenariuszy dalszych przemian badanych obszarów. W tego typu badaniach bądź wykorzystuje się odwołania do istniejących koncepcji/modeli rozwoju lokalnego/regionalnego, by wskazać, które z nich są najbliższe rozpatrywanym obszarom, bądź zmierza się w kierunku tworzenia własnych koncepcji/modeli w tym względzie. Tego typu rozważania mają długą tradycję w badaniach geograficznych, zarówno na poziomie pojedynczych miast, lokalnych i regionalnych zespołów miejskich, metropolii, jak i na poziomie krajowym i międzynarodowym.

Szczególnie ważna jest identyfikacja czynników rozwoju obszarów w dłuższej perspektywie czasu. Umożliwia ona prześledzenie wielokryterialnych zmian wpływu czynników ekonomicznych, demograficzno-społecznych i kulturowych na daną przestrzeń, mogących zarazem w określony sposób kształtować przemiany wewnętrzne z uwzględnieniem określonych ograniczeń/barier rozwojowych.

Badania tego typu obecne są w problematyce rozwoju lokalnego i regionalnego oraz w badaniach wielkomiejskich zespołów osadniczych.

Im bardziej złożony powierzchniowo, ludnościowo bądź gospodarczo jest układ osadniczy, tym bardziej zwiększa się jego unikalność, a zarazem typowość w wymiarze terytorialno-strukturalnym – zarówno w ujęciu dynamicznym, jak i statycznym. Teza ta wymaga uszczegółowienia. K. DZIEWOŃSKI (1961) w swojej publikacji – co prawda na temat regionu ekonomicznego – wskazywał na istotność kwestii indywidualnego oraz typowego traktowania obszarów. Jak dowodził:

[...] badanie odrębności regionu wydobywa na jaw jego cechy indywidualne, unikalne, które jako przedmiot badań naukowych nasuwają bardzo poważne trudności. Badania naukowe dążąc bowiem do uogólnień i ustalenia prawidłowości, szukają zjawisk powtarzalnych, by na tej drodze dojść do budowy prognoz itd. Koncentracja wysiłków na opisie cech indywidualnych, odrębności, osobowości, „jedności” regionu siłą bezwładności prowadzi do zatracenia charakteru naukowego prowadzonej analizy, zamieniając ją, choć niestety nie zawsze, w dzieło literatury pięknej. Dla przełamania tego rodzaju trudności należy w badaniach regionów ekonomicznych podjąć problematykę typologii tych regionów. W ten sposób dochodzimy do zagadnienia badań porównawczych prowadzonych indukcyjnie oraz do konieczności określenia regionu ekonomicznego, jego struktury funkcjonalnej i przestrzennej, jego dynamiki rozwojowej, jego powiązań z innymi regionami nie tylko jakościowo, lecz również ilościowo i to w jednostkach i wartościach porównywalnych (DZIEWOŃSKI, 1961, s. 603).

Przytoczone stwierdzenia są nie tylko nadal aktualne, ale dotyczą także szerszego wymiaru jednostek terytorialnych i kategorii przedmiotowych, tj. pojedynczych miast oraz wewnątrzmijskich zróżnicowań demograficzno-społecznych i kulturowych, zespołów miejskich, aglomeracji wielkomiejskich czy też obszarów metropolitalnych.

Zawężenie problemu jedynie do kwestii gospodarczych, charakterystycznych dla okresu sprzed uspołecznienia geografii (LIŚOWSKI,

1990), nie jest już dzisiaj właściwe. Współcześnie obszary, miasta, zespoły miejskie czy regiony traktowane są wielowymiarowo, także w aspekcie unikalności bądź typowości.

Kolejną kwestią są same określenia: indywidualne i typowe. W niniejszej publikacji przyjęto rozróżnienie: unikalne i typowe, indywidualność bowiem nie jest równoznaczna z unikalnością. Każdy obszar, miasto, zespół osadniczy czy też region jest indywidualny, ale nie każdy jest unikalny. Ta druga własność stanowi pochodną niepowtarzalnych własności przestrzenno-strukturalnych, a zarazem specyficznych zewnętrznych/wewnętrznych uwarunkowań rozwojowych, występujących w sporadycznych przypadkach przemian społeczno-gospodarczych. Unikalność terytorialno-strukturalną można badać zarówno w ujęciu dynamicznym, jak i statycznym. W tym pierwszym przypadku (dynamicznym) – zgodnie z rozróżnieniem F. BRAUDELA (1992a, 1992b, 1992c) – rozpatrywane są przeobrażenia obszaru w długim, średnim bądź krótkim okresie przemian. Uwagę zwraca się na determinanty dokonujących się przeobrażeń, ich wzajemne powiązania i relacje, tworzące ciąg następujących po sobie różnego typu konsekwencji przestrzenno-strukturalnych. Przyjęto tutaj, iż powiązania łączą osoby, grupy społeczne, miejsca, obszary dwustronnie, choć zazwyczaj z różnym natężeniem, natomiast relacje są zdecydowanie jednostronne. W przypadku drugiego ujęcia przemian (statycznego) zainteresowanie koncentruje się na strukturze wewnętrznej oraz na zewnętrznych powiązaniach i relacjach funkcjonalno-przestrzennych, a także demograficzno-społecznych, będących odzwierciedleniem określonego stanu równowagi/nierównowagi między nimi. Identyfikacja owej struktury powiązań i relacji jest istotna z punktu widzenia prowadzonej polityki miejskiej/regionalnej, strategii rozwoju itp., wskazując różnego typu słabe punkty, ograniczenia czy bariery rzutujące na efektywność przemian. Można je rozpatrywać między innymi w ramach koncepcji rezyliencji (m.in. DROBNIAK, 2015), czyli stopnia ujawniania się różnego typu słabości/niedomagań struktury funkcjonalno-przestrzennej, struktur i procesów demograficzno-społecznych, wpływających na przeobrażenia miast i regionów. Istotnym elementem owej koncepcji jest operacjonalizacja chociażby takich zjawisk, jak: niedostosowanie, fragmentacja, nadmierna specjalizacja,

nieefektywność czy niezgodność między założonymi celami przemian a obserwowanymi tendencjami przeobrażeń.

Przyjmując to określenie unikalności, a zarazem typowości w wymiarze terytorialno-strukturalnym, zarówno w ujęciu dynamicznym, jak i statycznym, należy jeszcze odnieść się do kwestii typowości. Traktowanie pewnego obszaru, miasta, zespołu miejskiego w kategoriach unikalności funkcjonalno-przestrzennej, jak i demograficzno-społecznej wcale nie wyklucza, iż pod pewnymi względami jest on typowy, podobny do innych obszarów. Skala owej typowości może być niewielka bądź może obejmować wiele charakterystyk rozpatrywanego obszaru. Przykładowo, unikalność pewnego regionu może stanowić pochodną historycznego procesu zmiany zewnętrznych uwarunkowań geopolitycznego położenia z pozycji peryferii/kolonii wewnętrznych w kierunku znaczącego gospodarczo i ludnościowo obszaru, typowość zaś może uzewnętrzniać się – zarówno podobnymi, jak i ujawniającymi się w innych obszarach – tendencjami „wygaszania” powojennych wyzów i niżów demograficznych, prowadzących w kierunku drugiego przejścia demograficznego danej społeczności (przemian postaw prokreacyjnych, zmian modeli i wzorców zakładania rodzin). Także w obrębie miast możliwe jest ujawnianie się unikalności bądź typowości przemian. Z jednej strony możemy mieć do czynienia z wielokrotną zmianą przynależności państwowej jako pochodną historycznej zmienności granic państwowych na pograniczach narodowo-etnicznych, geograficzno-historycznych itp., rzutujących na różne polityki wobec tego miasta, z drugiej zaś strony typowość może wynikać z ewolucji struktury funkcjonalnej, obejmującej zakłady, przedsiębiorstwa zarówno sektora egzogenicznego, jak i endogenicznego.

Przejawy unikalności i typowości mogą być wielorakie, zmieniające się w czasie i w przestrzeni. To, co było w pewnym okresie unikalne, może pod tym względem stać się później typowe, jak i odwrotnie. Manchester jako pierwsze w świecie miasto przemysłowe było pod tym względem unikalne, ale po niedługim czasie, gdy inne miejscowości wkroczyły na tę samą drogę, Manchester przestał być unikalny, stając się typowym miastem industrialnym. Tychy jako przedwojenna gmina rolniczo-przemysłowa (browar, papiernia) położona w południowym

sąsiedztwie Katowic do lat międzywojennych XX wieku stanowiły typową, zurbanizowaną gminę wiejską w bezpośrednim sąsiedztwie rdzenia konurbacji katowickiej. Dopiero powojenna realizacja planu deglomeracji tego rdzenia doprowadziła do powstania miasta satelitalnego o funkcji mieszkaniowej (Nowe Tychy) w bezpośrednim sąsiedztwie starych, międzywojennych Tychów (RUNGE, 1996a; SZCZEPAŃSKI, 1991). Unikalność tego nowego miasta polega także na tym, iż po okresie odgórnych inkorporacji terytorialnych miejscowości sąsiadujących (bez konsultacji społecznych) w latach 70. XX wieku, związanych z budową FSM, Tychy – na fali transformacji ustrojowo-gospodarczej w 1991 roku – rozpadły się na trzy miasta (Bieruń, Łędziny, Tychy) i trzy gminy wiejskie (Bojszowy, Kobiór, Wyry), stając się typowym ośrodkiem przemysłowym konurbacji katowickiej.

Unikalność i typowość występują także w skali wewnątrzmięskiej. Możemy mieć do czynienia z „wędrującym” centrum miasta (Tychy) jako przejawem unikalności realizacyjnej projektu architektoniczno-urbanistycznej, który nie zakładał tworzenia przestrzeni centralnej w skali całego miasta, lecz szereg małych, lokalnych centrów handlowo-usługowych. W rzeczywistości wraz z budową kolejnych osiedli mieszkaniowych odnotowywano formowanie się – również w świadomości mieszkańców – nowego miasta następujących po sobie przestrzeni centralnych: od placu centralnego osiedla A, przez plac Baczyńskiego na osiedlu B, węzeł autobusowy Hotelowiec, przestrzeń przed domem handlowym A-Z, przestrzeń przed Urzędem Miasta, po ulicę Piłsudskiego przy hipermarkecie Kaufland.

Unikalnym charakterem przestrzeni miejskiej cechują się miasta Sosnowiec i Zabrze. To pierwsze miasto jest pochodną scalenia w 1902 roku w jeden organizm miejski 7 dawnych miast oraz 2 osiedli miejskich, które swoją niezależność administracyjną zyskały i traciły w różnych okresach. Przestrzenie rynku posiadały jedynie dawne miasta Modrzejów i Niwka – dzisiaj dzielnice Sosnowca. Modrzejów był znaczącym miastem żydowskim na granicy z Mysłowicami. Swoją rozwój zawdzięczał handlowi transgranicznemu. Z kolei Niwka była miastem górniczym. Utrata praw miejskich po powstaniu stycznym doprowadziła do regresu owych miast, w tym destrukcji przestrzeni centralnych. W Niwce z zabudowy dawnego rynku pozostał

jedynie kościół, w Modrzejowie zaś pierzeje rynku zniknęły na rzecz ronda drogowego. Z kolei unikalność Zabrze wiąże się z długotrwałym oporem właścicieli kopalń i hut, by przekształcić około 50-tysięczną, największą gminę wiejską w Europie w miasto (powodem była konieczność płacenia większych podatków). Dopiero wskutek zewnętrznych nacisków władz niemieckich w 1922 roku Zabrze nadano prawa miejskie. Typowość Chorzowa jako jednego z wielu miast przemysłowych konurbacji katowickiej polegała na tym, iż dominowało tu hutnictwo żelaza oraz górnictwo, natomiast jego unikalność – na obecności funkcji uzdrowiskowej, opierającej się na występowaniu tu wód mineralnych eksploatowanych przy okazji wydobywania węgla kamiennego. Mimo krótkiego okresu oraz niewielkiej skali działania uzdrowiska w drugiej połowie XIX wieku była to funkcja unikalna w obrębie konurbacji katowickiej.

Te przykłady, jak i wiele innych, dowodzą braku jednoznacznej przynależności miejscowości do kategorii unikalnych bądź typowych. Przynależność ta może być jednocześnie wewnętrznie złożona – różnicuje się w zależności od tego, czy badane jest miasto, czy też jego części składowe. Unikalność i typowość przenikają się wzajemnie, zarówno pod względem funkcjonalno-przestrzennym, jak i demograficzno-społecznym oraz kulturowym.

Pozostaje do wyjaśnienia zagadnienie złożoności układu osadniczego. Problemowi temu poświęcono już nieco uwagi we wcześniejszych rozważaniach autora (RUNGE, 2020, 2023b). Dla przypomnienia, w piśmiennictwie geograficzno-osadniczym obecne są pojęcia lokalnego układu osadniczego oraz regionalnego układu osadniczego. Przyjęcie terminu: złożony układ osadniczy oznacza przesunięcie uwagi w stronę liczniejszego zbioru miejscowości wchodzących w skład takiego domkniętego skalarnie i wektorowo układu terytorialnego, posiadającego liczne powiązania i relacje społeczno-gospodarcze oraz pełniące określone funkcje administracyjno-zarządcze. Powiązania i relacje tworzą dynamiczną strukturę wewnątrz owego układu, a zarazem skierowane są w stronę pobliskiego i dalszego otoczenia. Jednocześnie struktura owych powiązań i relacji ma charakter koincydencyjny, tj. wzajemnie nakładających się na siebie anizotropowych powiązań i relacji integracyjno-dezintegracyjnych (RUNGE, 1996b).

Anizotropowość oznacza brak równoważenia kierunków przestrzennych układu z punktu widzenia określonych własności fizycznych. W niniejszym przypadku poszczególne miejscowości wchodzące w skład złożonego układu osadniczego cechują się asymetrią przestrzenną natężenia powiązań i relacji społeczno-gospodarczych z otoczeniem. Jest ona zarazem pochodną długookresowego, historycznego procesu przemian funkcjonalnych, demograficzno-społecznych, morfologicznych oraz administracyjno-politycznych. W ramach prowadzonych badań rozpatrywanie zagadnień unikalności i typowości złożonych układów osadniczych wymaga szerszej perspektywy czasowej.

Celem niniejszej publikacji jest próba identyfikacji unikalności i typowości złożonego układu osadniczego, zarówno w warstwie koncepcyjno-modelowej, jak i empirycznej. W tym drugim przypadku autor odwołuje się do największego powierzchniowo i ludnościowo złożonego układu osadniczego w Europie Środkowej, jakim jest konurbacja katowicka. Jej dopełnieniem w nieodległym sąsiedztwie są: konurbacja rybnicka, aglomeracja Bielska-Białej i aglomeracja Częstochowy, traktowane w piśmiennictwie geograficznym także jako złożone układy osadnicze w województwie śląskim. Były one porównywane z innymi regionami w Europie zarówno w piśmiennictwie geograficznym, jak i historyczno-socjologicznym (np. CYBULA, MAJCHERKIEWICZ, 2005; KACZMAREK, KUCHARSKI, CYBULA, 2001; KŁOSOWSKI, RUNGE, PROKOP, 1996; KŁOSOWSKI, PROKOP, RUNGE, 2004a, 2004b; ZUZAŃSKA-ŻYŚKO, DYSZY, 2021). Uwzględnienie w prowadzonych rozważaniach nie tylko konurbacji katowickiej pozwala na bardziej wnikliwe formułowanie spostrzeżeń dotyczących unikalności i typowości. Punktem wyjścia w niniejszej pracy jest umiejscowienie pojęcia złożony układ osadniczy w dotychczasowych delimitacjach wielkomiejskich układów osadniczych. Autor podjął również próbę wskazania własności proponowanego pojęcia (rozdział 1.). W rozdziale 2. zaprezentowane zostały kryteria podziału i delimitacji złożonych układów osadniczych wraz z sygnalizacją podstawowych czynników i procesów kształtujących te układy. W rozdziale 3. przedstawiono historię przemian oraz koncepcje i modele kształtowania się złożonych układów osadniczych na zmieniających się w czasie i w przestrzeni

pograniczach państwowych na przykładzie terytorium obejmującego Śląsk, Górny Śląsk, Księstwo Siewierskie, Nowy Śląsk, Zagłębie Dąbrowskie po region olkuski. W rozdziale 4. przybliżono personalistyczne ujęcie tendencji rozwojowych badanego obszaru. Przesuwając się na osi czasu, międzywojenne województwo śląskie lat 1922–1939 potraktowano jako złożony układ osadniczy (rozdział 5.). Następnie zwrócono uwagę na najistotniejsze bieguny rozwoju tego województwa w latach 1945–2024 (rozdział 6.). Opierając się na dotychczasowej narracji, w rozdziale 7. zarysowano konceptualizację unikalności i typowości złożonego układu osadniczego. Odwołano się do modelu względnej równowagi przestrzeni miejskiej, identyfikacji powiązań/relacji, barier/ograniczeń, pojęcia sieciowości oraz typów i hierarchii granic. Całość prowadzonych rozważań kończy podsumowanie.

Literatura

- ADAMCZEWSKA-WEJCHERT H., 1962: *Nowe Tychy – problem małego regionu*, „Architektura”, nr 5, s. 169–171.
- ADAMCZEWSKA-WEJCHERT H., WEJCHERT K., 1987: *Przestrzenie publiczne nowego miasta*, „Miasto”, nr 8, s. 9–15.
- ADAMCZYK A., 2011: *Kopalnia węgla kamiennego Hoym Ignacy 1792–1967–2011*, Wydawnictwo Verbinum, Warszawa.
- BACZKOWSKI M., 2015: *Wojna 1866 roku w Galicji i na Śląsku Cieszyńskim*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Jagiellonica”, Kraków.
- BAGWELL P., 1988: *The transport revolution 1770–1988*, Routledge, London.
- BAHLCKE J., GAWRECKI D., KACZMAREK R., 2011: *Historia Górnego Śląska*, Dom Współpracy Polsko-Niemieckiej, Gliwice.
- BAIHUA LIU, YINGBIN DENG, MIAO LI, JI YANG, TAO LIU, 2021: *Classification Schemes and Identification Methods for Urban Functional Zone: A Review of Recent Papers*, „Applied Sciences”, MDPI, s. 1–32.
- BALAWAJDER G., 2013: *Granica państwa jako kategoria wielowymiarowa*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies”, nr 1/1, s. 44–56.
- BANAŚ K., ROSENBAUM S., 2009: *Z przekłętą kraju. Zapiski Górnoślązaków deportowanych w 1945 r. do ZSRS*, Instytut Pamięci Narodowej, Katowice.
- BANDUCH R., GREINER P., 2019: *U źródeł ery industrializacji Śląska*, Katalog wystawy, Archiwum Państwowe w Katowicach.
- BAŃSKI J., 2010: *Granica w badaniach geograficznych – definicja i próby klasyfikacji*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 480–508.
- BARAŃSKI M., 2001: *Zagłębie Dąbrowskie. W poszukiwaniu tożsamości regionalnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.

- BARCZYKOWSKA A., 2021: *(Niby)idylla przedmieścia – rozważania o szansach i barierach w procesie socjalizacji dzieci i młodzieży*, „Społeczeństwo – Edukacja – Język”, t. 14, s. 19–39.
- BARTOSIEWICZ B., MARCIŃCZAK S., 2020: *Policentryczność regionów miejskich w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 455–474.
- BARTOSZEK A., 2003: *Kapitał społeczno-kulturowy młodej inteligencji wobec wymogów rynku*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- BEREZOWSKI S., 1980: *Wielki okręg czy aglomeracja okręgów? Górnośląski Okręg Przemysłowy i jego obrzeże*, „Studia nad Ekonomiką Regionu”, t. 10, Śląski Instytut Naukowy, Katowice, s. 33–71.
- BERTALANFFY L., 1968: *General System Theory: Foundations, Development, Application*, George Braziller, New York.
- BEYHAN B., 2019: *The delimitation of planning regions on the basis of functional regions: An algorithm and its implementation in Turkey*, „Moravian Geographical Reports”, vol. 27 (1), s. 15–30.
- BIAO ZHENG, GUANGSHENG LIU, HONGMEI WANG, YINGXUAN CHENG, ZONGLIANG LU, HUAWEI LIU, XUOXIN ZHU, MIAOMIAO WANG, LU YI, 2018: *Study on the delimitation on the urban development of the central urban area of Doumen in Zhuhai, China*, „Sustainability”, MDPI, vol. 10, s. 1–22.
- BIERNACKI M., PYSZ R., 2016: *Czytanie miasta. Bielsko-Biała jako kulturowy palimpsest*, Akademia Techniczno-Humanistyczna, Bielsko-Biała.
- BIERWIAZONEK K., 2014: *Społeczne użytkowanie przestrzeni publicznej miast posocjalistycznych. Przykład trzech miast górnośląskich*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 4 (58), s. 105–124.
- BIERWIAZONEK K., 2016: *Społeczne znaczenie miejskich przestrzeni publicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- BIERWIAZONEK K., NAWROCKI T., 2008: *„Serca” śląskich miast w społecznej percepcji*, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, [Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej], z. 7, s. 47–53.
- BLOTEVOGEL H., 1983: *Die Städtesystem in Nordrhein-Westfalen*, [in:] *Westfalen und angrenzende regionen, Festschrift zum 44. Deutschen Geographentag in Münster*, Hrsg. P. SCHREIBER, F. WEBER, Teil 1, Paderborn, s. 71–104.
- BŁACHUT J., 2008: *Specjalne strefy ekonomiczne w obszarach metropolitalnych – Górną Śląsk*, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, [Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej], z. 5-A, s. 185–194.
- BŁACHUT G., 2013: *Mapy mentalne jako wyobrażenia miejskich obszarów kulturowych*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 13, s. 47–56.
- BRAUDEL F., 1992a: *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV–XVIII wiek*, t. 1: *Struktury codzienności. Możliwe i niemożliwe*, PIW, Warszawa.

- BRAUDEL F., 1992b: *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV–XVIII wiek*, t. 2: *Gry wymiany*, PIW, Warszawa.
- BRAUDEL F., 1992c: *Kultura materialna, gospodarka i kapitalizm XV–XVIII wiek*, t. 3: *Czas świata*, PIW, Warszawa.
- BRZEZIŃSKI K., 2023: *Więź mieszkańców z miastem. Studium socjologiczne przemysłowej Łodzi*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- BUCZKOWSKI B., 2004: *Melioratio terrae zasadniczym czynnikiem rozwoju i wzrostu gospodarczego na Śląsku w XIII wieku*, „Studia Zachodnie”, t. 7, Uniwersytet Zielonogórski, Zielona Góra, s. 5–10.
- BURGESS E.W., MCKENZIE R.D., PARK E., 1925: *The City*, University of Chicago Press, Chicago.
- BUTLIN R.A., 1986: *Early industrialization in Europe: concepts and problems*, „Geographical Journal”, vol. 152, no. 1, s. 1–8.
- BYTNAR-SUBOCZOWA M., 1969: *Rybnicki Okręg Węglowy*, „Poznaj Świat”, nr 5, s. 17–19.
- CABAN W., MARKOWSKI M.B., red., 1993: *Aktywność gospodarcza ziemiaństwa w Polsce w XVIII i XIX wieku*, WSP, Kielce.
- CARLISLE K., GRUBY R.L., 2019: *Polycentric systems of governance: a theoretical model for the commons*, „Policy Studies Journal”, vol. 47, no. 4, s. 928–952.
- CEMBRZYŃSKI P., 2020: *Hałdy, huty i miasta. Wybrane przykłady średniowiecznych krajobrazów górniczych w Europie Środkowo-Wschodniej*, „Studia Geohistorica”, nr 7, s. 75–107.
- CERNE A., 2004: *Dispersed and decentralised settlement system*, „Dela”, vol. 21, s. 83–95.
- CHARLAK M., JAKUBOWSKI M.A., 2010: *Analiza koncepcji zbiorów przybliżonych*, „Postępy Nauki i Techniki”, nr 5, s. 45–54.
- CHOJNICKI Z., 1996: *Region w ujęciu geograficzno-systemowym*, [w:] *Podstawy regionalizacji geograficznej*, red. T. Czyż, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 7–44.
- CHOJNICKI Z., 1999: *Podstawy metodologiczne i teoretyczne geografii*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- CHMIELEWSKA M.E., 2016: *Morfologiczne przekształcenia przestrzeni miejskiej Katowic*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- CHRISTALLER W., 1933: *Die zentralen Orte in Süddeutschland*, Gustav Fisher, Jena.
- CHURSKI P., ADAMIAK C., SZYDA B., DUBOWNIK A., PIETRZYKOWSKI M., ŚLESZYŃSKI P., 2023: *Nowa delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych w Polsce i jej zastosowanie w praktyce zintegrowanego podejścia terytorialnego (place based approach)*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1, s. 29–55.

- CIERNIAK-SZÓSTAK E., 2006: *Kapitał społeczny w opisach transformacji gospodarczej*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 712, s. 23–38.
- CLADERA J.R., MARMOLEJO DUARTE C.R., MOIX M., 2009: *Urban structure and polycentrism: towards a redefinition of the sub-centre concept*, „Urban Studies”, vol. 46 (13), December, s. 2841–2868.
- COLBY Ch.C., 1933: *Centrifugal and centripetal forces in urban geography*, „Annals of the Association of American Geographers”, vol. 23 (1), s. 1–20.
- CYBULA A., MAJCHERKIEWICZ T., 2005: *Wielokulturowość regionu śródkowo-europejskiego a narody i państwa narodowe: przykład Górnego Śląska*, „Sprawy Narodowościowe”, z. 26, s. 135–156.
- CYRAN R., 2016: *Proces suburbanizacji na przykładzie miasta Bielsko-Biała i wybranych gmin powiatu bielskiego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 279, s. 204–213.
- CZAPLIŃSKI M., KASZUBA E., WĄS G., ŻERLIK R., 2002: *Historia Śląska*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- CZEKAJ K., 2007: *Socjologia szkoły chicagowskiej i jej percepcja w Polsce*, Górnośląska Wyższa Szkoła Handlowa, Katowice.
- CZEPIEL K.W., 2013: *Wyznaczniki poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców Zagłębia Dąbrowskiego*, „Edukacja Międzykulturowa”, nr 2, s. 163–178.
- CZORNIK M., GIBAS P., 2020: *Zagospodarowanie przestrzenne miast Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (81), s. 80–93.
- CZYŻ T., 2009: *Koncepcje aglomeracji miejskiej i obszaru metropolitalnego w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 445–459.
- CZYŻ T., 2011: *Conceptions of an urban agglomeration and metropolitan area in Poland*, „Geographia Polonica”, vol. 84, no. 2, s. 5–17.
- ĆWIKŁA M., 2021: *The delimitation of functional areas in Świętokrzyskie Voivodeship (Poland) concerning social, financial and economic as well as spatial and infrastructural criteria*, „Przedsiębiorczość – Edukacja”, t. 17 (1), s. 203–219.
- DACY-IGNATIUK K., 2019: *Percepcja przestrzeni miasta Tychy przez młodzież gimnazjalną – wybrane aspekty*, „Acta Geographica Silesiana”, t. 13, s. 23–37.
- DAHLBECK E., GÄRTNER S., BEST B., KURWAN J., WEHNERT T., BEUTEL J., 2022: *Analysis of the historical structural change in the German hard coal mining Ruhr area (case study)*, „Climate Change”, vol. 30/2021, German Environment Agency, Wuppertal.
- DANOWSKA-PROKOP B., 2019: *Proces polonizacji przemysłu górnośląskiego w latach 1922–1939*, „Nierówności Społeczne a Wzrost Gospodarczy”, nr 57 (1), s. 270–278.

- DŁUGOBORSKI W., 1967: *Kształtowanie się Zagłębia Górnośląskiego (próba analizy ekonomiczno-przestrzennej)*, „Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka”, nr 1–2, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław, s. 109–127.
- DŁUGOBORSKI W., 1973: *Więź ekonomiczna między zagłębiami górnośląskim i dąbrowskim w epoce kapitalizmu (do 1871 roku)*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- DŁUGOBORSKI W., red., 1976: *Dąbrowa Górnicza. Zarys rozwoju miasta*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- DOMAGALSKA S., 2004: *Kształtowanie się kultury robotniczej w częstochowskiej dzielnicy Raków*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pedagogika”, z. 13, s. 125–135.
- DOMAŃSKI B., GWOSDZ K., 2018: *Changing geographical patterns of automotive industry in Poland*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, nr 32 (4), s. 193–204.
- DOROŻYŃSKI T., ŚWIERKOCKI J., 2022: *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce. Doświadczenia i perspektywy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- DRAGAN W., 2015: *Międzynarodowa ranga Mysłowic w 1913 r. jako wyraz centralnych funkcji granicznych*, „Studia Miejskie”, t. 18, s. 159–170.
- DRAGAN W., 2016: *Przemiany funkcjonalno-przestrzenne Starego Miasta w Mysłowicach w latach 1913–2013*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- DRAGAN W., 2021: *Kształtowanie układów urbanistycznych i przestrzennych dawnych granicznych ośrodków kolejowych w Polsce*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- DRAGAN W., SZMYTKIE R., 2011: *Ścieżki dezintegracji miast konurbacji katowickiej*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 1/2, s. 183–206.
- DROBNIAK A., 2015: *Koncepcja urban resilience: narzędzie strategicznej diagnozy i monitoringu miast*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 1, s. 119–143.
- DROBNIAK A., red., 2022: *Sprawiedliwa transformacja regionów węglowych w Polsce. Impulsy, konteksty, rekomendacje strategiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice.
- DURKA J., 2019: *Kariera i upadek Piotra Antoniego Steinkellera (1799–1854)*, „Poznańskie Zeszyty Humanistyczne”, t. 13, s. 41–49.
- DWORAK J.S., 1995: *Karol Godula*, Państwowy Instytut Naukowy. Instytut Śląski w Opolu, Opole.
- DYGDALA J., 2013: *Dzieje fryderycjańskich Prus w XVIII w., czyli o wyższości absolutyzmu nad szlachecką wolnością*, „Kwartalnik Historyczny”, r. 120, nr 3, s. 575–593.

- DYMNICKA M., 2008: *Fragmentacja przestrzeni publicznej – próby dekompozycji*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (33), s. 33–52.
- DZIAŁEK J., 2011: *Kapitał społeczny – ujęcie teoretyczne i praktyka badawcza*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (45), s. 100–118.
- DZIEWOŃSKI K., 1961: *Elementy teorii regionu ekonomicznego*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 593–613.
- DZIEWOŃSKI K., 1983: *Geografia osadnictwa i ludności w Polsce 1945–1982. Mechanizmy rozwoju*, „Przegląd Geograficzny”, z. 3/4, s. 547–565.
- DZIEWOŃSKI K., KOSIŃSKI L., 1964: *Rozmieszczenie ludności w Polsce w XX wieku*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1, s. 3–36.
- DZIK A., 1931: *Hutnictwo żelazne w Polsce*, Ministerstwo Przemysłu i Handlu, Warszawa.
- EBERHARDT P., 2020: *Kształtowanie układu administracyjnego II Rzeczypospolitej w świetle ówczesnych map*, „Przegląd Geograficzny”, z. 2, s. 291–310.
- EBERHARDT P., KOMORNICKI T., red., 1993: *Problematyka wschodniego obszaru pogranicza*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa.
- FERNIHOUGH A., O'ROURKE K.H., 2014: *Coal and the European Industrial Revolution*, National Bureau of Economic Research, Cambridge MA, “Working Paper”, no. 19802, s. 1–45.
- FERREIRA J.A., CONDESSA B., CASTRO E ALMEIDA J., PINTO P., 2010: *Urban settlements delimitation in low-density areas – an application to the municipality of Tomar (Portugal)*, “Landscape and Urban Planning”, vol. 97, s. 156–167.
- FIC M., 2018: *Migracyjny ruch wędrowniczy na obszarze województwa śląskiego/katowickiego od 1945 roku: zarys problematyki*, [w:] *Wędrowniczy ludów: powojenny transfer ludności w Polsce Ludowej*, red. M. Fic, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 75–95.
- FLETCHER R., 2019: *Trajectories to low-density settlement past and present: paradox and outcomes*, “Frontiers in Digital Humanities”, 28 August, s. 1–21.
- FORYŚ I., 2011: *Społeczno-gospodarcze determinanty rozwoju rynku mieszkaniowego w Polsce. Ujęcie ilościowe*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin.
- FORYŚ I., 2013: *Przestrzenne zróżnicowanie dynamiki wybranych wskaźników budownictwa mieszkaniowego w Polsce w latach 2003–2013*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński”, t. 37, nr 1, s. 75–88.
- FORYŚ I., 2017: *Spółdzielczość mieszkaniowa w Polsce po transformacji gospodarczej*, „Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, Uniwersytet Szczeciński”, t. 50, nr 1, s. 31–41.

- FRĄCKIEWICZ L., 1983: *Sfery niedostatku*, Instytut Wydawniczy Związków Zawodowych, Warszawa.
- FRĄCKIEWICZ L., 1988: *Miasta ROW – fenomen społeczny*, [w:] *Spółeczne problemy miast przemysłowych*, red. L. FRĄCKIEWICZ, W. STRUBELT, Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Katowice, s. 124–131.
- FRIEDMANN J., WEAVER C., 1979: *Territory and Function: The Evolution of Regional Planning*, Edward Arnold, London.
- FRUŻYŃSKI A., 2012: *Zarys dziejów górnictwa węgla kamiennego w Polsce*, Muzeum Górnictwa Węglowego, Zabrze.
- GAJIĆ A., KRUNIĆ N., PROTIĆ B., 2018: *Towards a new methodological framework for the delimitation of rural and urban areas: case study of Serbia*, "Geografisk, Tidsskrift-Danish, Journal of Geography", 19 July, online, s. 1–13.
- GAŁĄZKA A., 2017: *Teoretyczne podstawy rozwoju regionalnego – wybrane teorie, czynniki i bariery rozwoju regionalnego*, „Studia BAS”, nr 1 (49), s. 9–61.
- GAWROŃSKA-NOWAK B., LIS P., ZADOROZHNA O., 2022: *Delineation of metropolitan areas in Poland: a functional approach*, "Economics and Sociology", vol. 15 (4), s. 80–113.
- GEDDES P., 1915: *Cities in Evolution*, Williams and Norgate, London.
- GLIMOS-NADGÓRSKA A., 2017: *Dąbrowa Górnicza jako obszar turystyki historycznej*, [w:] *Turystyka historyczna*, t. 1, red. Z. HOJKA, K. NOWAK, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 263–303.
- GŁYDA-ŻYDEK B., 2015: *Miasto – władza: o tym, jak władza kształtuje miejską przestrzeń i jak miasto się władzy wymyka*, [w:] *Sztuka wytwarzania kapitału społecznego i kulturowego*, red. B. DZIADZIA, B. GŁYDA-ŻYDEK, S. PISKOREK-OCZKO, Fundacja Animacji Społeczno-Kulturalnej, Bielsko-Biała, s. 33–45.
- GNIECIAK M., 2011: *Emocje i pamięć. Przyczynek do „geografii emocjonalnej” w ramach analizy wywiadów mieszkańców osiedli postrobotniczych w Będzinie i Rudzie Śląskiej*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. 2, s. 60–89.
- GOLACHOWSKI S., KOSTRUBIEC B., ZAGOŹDŻON A., 1974: *Metody badań geograficzno-osadniczych*, PWN, Warszawa.
- GRABANIA M., 1966: *Nowe Tychy. Miasto satelitarne*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- GREINER P., KACZMAREK R., 1996: *Mniejszości narodowe*, [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. SERAFIN, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 178–195.
- GROEGER L., 2013: *Zróźnicowanie i wartościowanie przestrzeni mieszkaniowej na przykładzie miast województwa łódzkiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.

- GRUDNIEWSKI J., 2020: *Pruska elita władzy na Górnym Śląsku (1871–1918)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- GRZYB M., 1978: *Narodowościowo-polityczne aspekty przemian stosunków własnościowych i kadrowych w górnośląskim przemyśle w latach 1922–1939*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- GUNN S., 2018: *The history of transport systems in the UK*, Government Office for Science, University of Leicester, England.
- GWOSDZ K., 2004: *Ewolucja rangi miejscowości w konurbacji przemysłowej, Przypadek Górnego Śląska (1830–2000)*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- GWOSDZ K., 2014: *Pomiędzy starą a nową ścieżką rozwojową. Mechanizmy ewolucji struktury gospodarczej i przestrzennej regionu tradycyjnego przemysłu na przykładzie konurbacji katowickiej po 1989 roku*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków.
- GWOSDZ K., MICEK G., 2020: *Teoria zależności od ścieżki w polskich studiach regionalnych i geografii ekonomicznej*, [w:] *Szlakami geografii ekonomicznej. Przestrzeń – instytucje – metodologia*, red. W. JAGODZIŃSKI, W. RAKOWSKI, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 203–219.
- GWOSDZ K., SOBALA-GWOSDZ A., CZAKON P., 2021: *Poziom i dynamika rozwoju gospodarczego w obszarze GZM z uwzględnieniem funkcji metropolitalnych*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- GWYN D., COSSONS N., 2017: *Early railway in England*, "Research Raport Series", no. 25.
- HACZEK A., 2014: *Transformacja struktur przemysłowych Bielska-Białej*, „Prace Komisji Geografii Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, nr 26, s. 159–173.
- HACZEK A., KŁOS A., 2019: *Zmienność migracji stałych na obszarze aglomeracji bielskiej*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Geographica”, t. 13, s. 167–177.
- HARADHAN M., 2019: *The first Industrial Revolution: creation of a New Global Human Era*, "Journal of Social Sciences and Humanities", vol. 5, no. 4, s. 377–387.
- HARLEY K., 2014: *British and European industrialization*, [in:] *Cambridge History of Capitalism*, eds. L. NEAL, J.G. WILLIAMSON, Cambridge University Press, Cambridge, s. 491–532.
- HARRIS C., ULLMAN E., 1945: *The nature of cities*, "Annals of the American Academy of Political and Social Science", vol. 242, s. 7–17.
- HARTSHORNE R., 1933: *Geographic and political boundaries in Upper Silesia*, "Annals of the Association of American Geographers", vol. 23, no. 4, December, s. 195–228.

- HEFFNER K., GIBAS P., 2015: *Polityka spójności UE a obszary funkcjonalne centrów regionalnych w Polsce*, [w:] *Unia Europejska w 10 lat po największym rozszerzeniu*, red. E. PANCER-CYBULSKA, E. SZOSTAK, Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wrocław, s. 127–138.
- HEFFNER K., GIBAS P., 2016: *Functional areas as in the regions and their links to scope sub-regional centres impact*, "Studia Regionalia", vol. 46, s. 27–39.
- HIBSZER A., 1990: *Wizyta w Będzinie. Ścieżka krajoznawcza*, „Biuletyn Pedagogiczny”, nr 4 (138), s. 6–15.
- HOŁUJ D., 2007: *Wybrane wskaźniki pomiaru rozwoju ośrodków miejskich*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 746, s. 78–104.
- HRYNIEWICZ J.T., 2003: *Polityczne i gospodarcze następstwa zaboru pruskiego*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (13), s. 61–79.
- HRYNIEWICZ J., POTRYKOWSKA A., red., 2017: *Sytuacja demograficzna województwa śląskiego jako wyzwanie dla polityki społecznej i gospodarczej*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- JAŁOWIECKI B., 2000: *Społeczna przestrzeń metropolii*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- JAŁOWIECKI B., 2010: *Społeczne wytwarzanie przestrzeni*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- JAŁOWIECKI B., SZCZEPAŃSKI B., 2002: *Rozwój lokalny i regionalny w perspektywie socjologicznej*, Śląskie Wydawnictwa Naukowe, Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych, Tychy.
- JAŃCZAK J., MUSIAŁ-KARG M., WOJNICZ L., red., 2010: *Pogranicze polsko-niemieckie na tle granic i pograniczy europejskich*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, Poznań.
- JAROS J., 1956: *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim do 1914 roku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- JAROS J., 1968: *Zasięg terytorialny Zagłębia Dąbrowskiego*, „Zaranie Śląskie”, z. 1, s. 42–49.
- JAROS J., 1969: *Historia górnictwa węglowego w Zagłębiu Górnos Śląskim w latach 1914–1945*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- JAROS J., 1973: *Historia górnictwa węglowego w Polsce Ludowej (1945–1970)*, PWN, Warszawa.
- JAROS J., 1984: *Słownik historyczny kopalń węgla na ziemiach polskich*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- JAROS V., 2021: *Ile jest Częstochowy w Częstochowie? Nazewnictwo tożsamość miasta*, „Prace Językoznawcze”, t. 23, nr 2, s. 105–120.

- JAWOREK A., 2016: *Zagłębie Dąbrowskie i problemy tożsamości*, [w:] *Reprezentatywna mikroskala? Rozważania o tożsamości lokalnej mieszkańców Czeladzi z racji udziału ich przedstawicieli w bitwie o Monte Cassino*, red. M. KRAKOWIAK, A. DĘBSKA-KOSSAKOWSKA, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 41–58.
- JAWORSKA-CYGORIJNI K., 1989: *Produkcja cynku z rud galmanowych w XIX wieku na ziemiach polskich*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- JAWORSKI W., 1991: *Stosunki demograficzne ludności żydowskiej w województwie śląskim w latach 1922–1939*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska”, t. 19, s. 217–244.
- JAŹDŻEWSKA I., 2008: *Przemiany miejskiej sieci osadniczej w Polsce w świetle metod matematycznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- JERCZYŃSKI M., 2002: *Funkcje granic w integrującej się Europie*, „Biuletyn Geograficzny”, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń, s. 59–65.
- KACZMAREK R., 2006: *Górny Śląsk podczas II wojny światowej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KACZMAREK R., STUDENCKI Z., 2005: *Lamprechtowie z Sosnowca*, Muzeum w Sosnowcu, Sosnowiec.
- KACZMAREK R., KUCHARSKI M., CYBULA A., 2001: *Alzacja/Lotaryngia a Górny Śląsk. Dwa regiony pogranicza 1648–2001*, Uniwersytet Śląski, Katowice.
- KACZMAREK R., red., 2010: *Bielsko-Biała w latach 1918–2009*, Wydział Kultury i Sztuki Urzędu Miejskiego w Bielsku-Białej, Bielsko-Biała.
- KACZMAREK R., red., 2011: *Tychy. Monografia historyczna*, Gmina Tychy, Tychy.
- KACZMAREK T., 2015: *Functional urban areas as the focus of development policy in Poland*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, t. 29, s. 9–19.
- KACZMAREK T., 2017: *Miejskie obszary funkcjonalne – problemy integracji zarządzania*, „Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN”, t. 174, s. 157–167.
- KAJDANEK K., 2011a: *Pomiędzy miastem a wsią. Suburbanizacja na przykładzie osiedli podmiejskich Wrocławia*, Wydawnictwo Nomos, Kraków.
- KAJDANEK K., 2011b: *Suburbanizacja w Polsce – pejzaż społeczno-przestrzenny*, „Przegląd Socjologiczny”, t. 60, s. 303–320.
- KAJDANEK K., 2012: *Suburbanizacja po polsku*, Wydawnictwo Nomos, Kraków.
- KAJDANEK K., 2019: *Powrót z suburbiów do miasta. Wstępne uwagi*, [w:] *Zbigniew Rykiel i przestrzeń społeczna*, red. G. OSTASZ, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów, s. 53–62.
- KALIŃSKI J., 2008: *Historia gospodarcza XIX i XX w.*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.

- KAŁUSKI S., 1983: *Granice polityczne jako przedmiot badań geograficznych*, [w:] *Geografia polityczna*, red. S. OTOK, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, s. 119–131.
- KANIA T., 1978: *Uwarunkowania urbanistyczne procesu integracji i stabilizacji ludności w miastach ROW*, „Miasto”, nr 3, s. 1–3.
- KANIA T., 1979: *Miejskie społeczności lokalne a rozwój regionalizmu (na przykładzie Jastrzębia Zdroju)*, „Zaranie Śląskie”, z. 1, s. 106–120.
- KANTOR-MIRSKI M., 1931: *Z przeszłości Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy*, t. 1, z. 15, Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Zagłębia Dąbrowskiego, Sosnowiec.
- KANTOR-PIETRAGA I., 2007: *Zróżnicowanie przestrzenne struktur ludnościowych w miastach województwa katowickiego w latach 1978–1988*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KANTOR-PIETRAGA I., KRZYSZTOFIK R., 2011: *Jastrzębie Zdrój. Od wsi uzdrowskiej do miasta-blokowiska*, „Acta Universitatis Lodzianensis”, „Folia Geographica Socio-Oeconomica”, t. 11, s. 255–267.
- KANTOR-PIETRAGA I., RUNGE J., 1997: *Wewnątrzmiastowe zróżnicowania demograficzno-społeczne Tychów w latach 1978–1988*, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 21, s. 132–157.
- KANTYKA J., red., 1975: *Tychy. Zarys rozwoju miasta i powiatu*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- KARGOL T., JEWUŁA Ł., ŚLUSAREK K., 2015: *Dwór wieś i plebania w przestrzeni społecznej zachodniej Małopolski w latach 1772–1815*, Towarzystwo Wydawnicze „Historia Jagiellonica”, Kraków.
- KAWASHIMA T., KORCELLI P., 1982: *Human settlement systems: spatial patterns and trends*, International Institute for Applied Systems Analysis, collaborative paper, March.
- KĘDZIERSKI M., 2022: *Niemieckie pożegnanie z węglem. Kolejny etap energiewende*, Ośrodek Studiów Zachodnich, Warszawa.
- KHIALI-MIAB A., VAN STRIEN M.J., AXHAUSEN K.W., GRÉT-REGAMEY A., 2019: *Combining urban scaling and polycentricity to explain socio-economic status of urban regions*, „PLOS One”, June 14, s. 1–23.
- KIJONKA J., 2019: *Socjologiczna analiza pamięci mieszkańców polskiego Górnego Śląska o służbie mężczyźni w Wehrmachcie*, „Rocznik Polsko-Niemiecki”, t. 27, s. 73–88.
- KIRYK E., KOŁODZIEJCZYK F., red., 1978: *Dzieje Olkusza i regionu olkuskiego*, PWN, Warszawa.
- KLAASSEN L.H., PAELINCK J.H.S., 1979: *The future of large towns*, „Environment Planning, A: Economy and Space”, vol. 11, s. 1095–1104.

- KLASIK A., DROBNIAK A., WRANA K., 2010: *Perspektywy rozwoju gospodarki kreatywnej w aglomeracji górnośląskiej*, „Studia Miejskie”, t. 1, s. 141–162.
- KŁOSOWSKI F., RUNGE J., 1999: *Przestrzeń miejska Tychów a cykl życia mieszkańców*, [w:] *Tychy. Integracja – społeczność lokalna – rodzina miejska*, red. M.S. SZCZEPAŃSKI, Prace Naukowe i Konferencyjne, Wyższa Szkoła Zarządzania i Nauk Społecznych w Tychach, Tychy, s. 187–200.
- KŁOSOWSKI F., RUNGE J., 2010: *Migracje ludności w miastach województwa śląskiego w latach 1977–2006*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. 1, s. 83–92.
- KŁOSOWSKI F., PROKOP R., RUNGE J., 2004a: *Terytorialny system społeczno-ekonomiczny pogranicza województwa śląskiego i kraju morawsko-śląskiego oraz strategię jego rozwoju w okresie transformacji ustrojowo-gospodarczej*, „Slezský Sborník”, z. 4, Opava, s. 264–282.
- KŁOSOWSKI F., PROKOP R., RUNGE J., 2004b: *Territorial socio-economic system of borderland in the Silesian Region and Moravian-Silesian Region and strategies of its development in the period of political and economic transformation*, “Moravian Geographical Reports”, vol. 12, s. 35–45.
- KŁOSOWSKI F., RUNGE J., PROKOP R., 1996: *Cechy struktury przestrzenno-funkcjonalnej województwa katowickiego i ostrawsko-karwińskiego regionu przemysłowego*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 3–4, s. 345–364.
- KŁOSOWSKI F., PYTEL S., RUNGE A., SITEK S., ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., 2013: *Rynek pracy w podregionie rybnickim*, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- KNOBELSDORF W., 1960: *Struktura ludnościowa miasta Tychy*, Śląski Instytut Naukowy, Katowice.
- KNOBELSDORF W., 1966: *Tychy: Ludność nowego miasta satelitarne*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- KNOX P., PINCH S., 2006: *Urban Social Geography: An Introduction*, Pearson Education Ltd., Harlow.
- KOCIUBA D., 2017: *Delimitacja miejskich obszarów funkcjonalnych ośrodków wojewódzkich w realizacji zintegrowanych inwestycji terytorialnych w Polsce – teoria versus praktyka*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (69), s. 54–78.
- KOMORNICKI T., WIŚNIEWSKI R., MISZCZUK A., 2019: *Delimitacja przygranicznych obszarów problemowych*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 467–486.
- KONDRATIEW N.D., 1925: *Bolszyje cikły koniunktury – cikły koniunktury*, t. 1, Issdatielstwo Mysl, Moskwa.
- KONOPCZYŃSKI W., 2010: *Fryderyk Wielki a Polska*, Universitas, Kraków.
- KONOPSKA B., BARWIŃSKI M., 2021: *Kształtowanie granic Polski po pierwszej wojnie światowej. Metodyczne problemy badań źródeł kartograficznych i tekstowych*, Polskie Towarzystwo Historyczne, Warszawa.

- KOSTRO T., 2016: *Od cynku do kremu*, Wyd. e-bookowo.
- KOTUS J., 2005: *Społeczne dylematy w przestrzeni miejskiej*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- KOWALCZYK R., 2000: *Przemiany własnościowe i kapitałowe w górnictwie węgla kamiennego i brunatnego Zagłębia Dąbrowskiego w latach 1796–1877*, „Rocznik Łódzki”, t. 47, s. 37–62.
- KOWALCZYK R., 2005: *Rozwój przemysłu cynkowego w Królestwie Polskim w latach 1815–1904*, „Acta Universitatis Lodziensis”, „Folia Historica”, t. 78, s. 7–34.
- KOWALCZYK R., 2009: *Gospodarcze aspekty rozwoju kolejnictwa w Królestwie Polskim do 1914 r.*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 54/2, s. 37–62.
- KOWALCZYK R.W., 2016a: *Górnictwo i przemysł Górnego Śląska w dobie Fridericha Antona von Heynritza i Fridericha Wilhelma von Redena, współtwórców potęgi gospodarczej Prus (1777–1807)*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 64, z. 4, s. 495–504.
- KOWALCZYK R., 2016b: *Przemysł ciężki południowej Rosji na początku XX wieku*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 277, s. 135–167.
- KOWALCZYK R.W., 2018: *Gospodarczy awans Częstochowy i sosnowiecko-częstochowskiego okręgu przemysłowego w latach 1877–1914*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej”, t. 66, z. 1, s. 99–110.
- KOWALCZYK R.W., 2022: *Wpływ polityki gospodarczej Sankt Petersburga na rozwój górnictwa węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1859–1914*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- KOWALSKI R., 1998: *Dziele rodu hrabiów von Ballestrem na Górnym Śląsku w latach 1798–1945*, „Rudzki Rocznik Muzealny”, z. 1, Muzeum Miejskie w Rudzie Śląskiej, Ruda Śląska.
- KRAKOWSKA A., 1977: *Zmiany w strukturze zawodowej jako wykładnik poziomu urbanizacji wsi. (Na przykładzie Rybnickiego Okręgu Węglowego i Wschodnio-Opolskiego Okręgu Przemysłowego)*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, t. 62, „Prace Geograficzne”, nr 7, Kraków, s. 23–44.
- KRAKOWSKA A., 1980: *Rola migracji w przemianach struktury społeczno-ekonomicznej ludności wiejskiej Rybnickiego Okręgu Przemysłowego*, „Zeszyty Badań Rejonów Uprzemysłowianych KBRU PAN”, nr 73, s. 222–243.
- KRAWCZYK J., KUZIO-PODRUCKI A., 2003: *Zamki i pałace Donnersmarcków. Schlöser der Donnersmarcks, Rococo, Radzionków*.
- KRAWCZYK S., KRÓLIKOWSKI K., 1975: *Procesy urbanizacyjne w Rybnickim Okręgu Węglowym*, [w:] *Z badań nad Rybnickim Okręgiem Węglowym*, red. S. ŻMUDA, Śląski Instytut Naukowy, Katowice, s. 78–91.

- KRONENBERG L., 1922: *Monografia zbiorowa*, oprac. F. DOLEŻAL, S. KOSSUTH, B. MIKLASZEWSKI, W. ROSIŃSKI, K. STRASBURGER, S. WOYZBUN, Wydawnictwo K. Kowalewski, Warszawa.
- KRYŃSKA E., red., 2000: *Polskie Specjalne Strefy Ekonomiczne – zamierzenia i efekty*, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa.
- KRZEMIEŃ A., 2007: *Górnictwo węgla kamiennego w Zagłębiu Dąbrowskim w latach 1945–1949*, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski, Katowice, praca doktorska.
- KRZYSZTOFIK R., 2003: *Dawna granica państwowa jako czynnik miastotwórczy niektórych osiedli na obszarze współczesnego Sosnowca*, [w:] *Granice, obszary przygraniczne, euroregiony*, red. J. RUNGE, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 217–228.
- KRZYSZTOFIK R., 2008: *Rozmieszczenie i rozwój układów zaglomerowanych na obszarze Małopolski od XIII do XX wieku*, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 30, s. 85–104.
- KRZYSZTOFIK R., 2014: *Geneza aglomeracji miast na obszarze Polski*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- KRZYSZTOFIK R., RUNGE J., 2010: *Tendencje lokalizacyjne budownictwa mieszkaniowego w miastach konurbacji katowickiej po 1945 roku a model urbanizacji*, [w:] *Osiedla blokowe w strukturze przestrzennej miast*, red. I. JAŹDZEWSKA, XXIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 37–49.
- KRZYSZTOFIK R., KANTOR-PIETRAGA I., SPÓRNA T., 2013: *A dynamic approach to the typology of functional relict areas (Sosnowiec, Poland)*, “Moravian Geographical Reports”, vol. 21 (2), s. 20–35.
- KRZYSZTOFIK R., RUNGE J., KANTOR-PIETRAGA I., 2011: *Paths of Shrinkage in the Katowice Conurbation. Case Studies of Bytom and Sosnowiec Cities*, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- KRZYSZTOFIK R., RUNGE J., KANTOR-PIETRAGA I., 2012a: *An Introduction to Governance of Urban Shrinkage. A Case of Two Polish Cities: Bytom and Sosnowiec*, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec.
- KRZYSZTOFIK R., RUNGE J., KANTOR-PIETRAGA I., 2012b: *Governance of urban shrinkage: a tale of two Polish cities, Bytom and Sosnowiec*, [in:] *Contemporary Issues in Polish Geography*, ed. P. CHURSKI, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 201–224.
- KRZYSZTOFIK R., SPÓRNA T., DRAGAN W., 2014: *Zmiany i rozwój przestrzeni w geograficznie centralnej części Sosnowca. Studium przestrzenno-dynamiczne*, [w:] *Sosnowiec między Sielcem a Zagórzem. Badania przestrzeni*

- i dzieje*, red. R. KRZYSZTOFIK, I. KANTOR-PIETRAGA, T. SPÓRNA, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec, s. 71–118.
- KRZYSZTOFIK R., TKOCZ M., SPÓRNA T., KANTOR-PIETRAGA I., 2016: *Some dilemmas of post-industrialism in a region of traditional industry. The case of the Katowice conurbation*, "Moravian Geographical Reports", vol. 24, s. 42–54.
- KUCHARSKA-STASIAK E., 2008: *Ewolucja modelu polityki mieszkaniowej w Polsce*, „Studia i Materiały Towarzystwa Naukowego Nieruchomości, Journal of the Polish Real Estate Scientific Society”, t. 16 (1), s. 21–26.
- KUDŁACZ T., MARKOWSKI T., 2017: *Miejskie obszary funkcjonalne w świetle wybranych koncepcji teoretycznych – zarys problemu*, „Studia Komitetu Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN”, t. 174, s. 17–30.
- KUKOWSKA K., 2012: *Przestrzeń gospodarczo-społeczna ziemi częstochowskiej na tle strategii rozwoju regionu*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 725, „Ekonomiczne Problemy Usług”, nr 98, s. 507–517.
- KULCZYŃSKA K., 2014: *Miasta podzielone w Europie*, „Studia Miejskie”, t. 15, s. 101–119.
- KULCZYŃSKA K., 2018: *Miasta podzielone na granicach Polski*, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- KURKIEWICZ W., TATOMIR A., ŻURAWSKI W., 1980: *Tysiąc lat dziejów Polski*, LSW, Warszawa.
- KURPANIK M., 2010: *Tożsamość i świadomość regionalna mieszkańców konurbacji rybnickiej*, „Studia Miejskie”, t. 1, s. 273–280.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2003: *Henckel von Donnersmackowie, kariera i fortuna rodu*, Rococo, Bytom.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2006: *Thiele-Wincklerowie. Arystokracja węgla i stali*, Oficyna Monos, Tarnowskie Góry.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2007: *Schaffgotschowie: zmienne losy śląskiej arystokracji*, Oficyna Monos, Bytom.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2010: *Mioszewszy: między Śląskiem a Małopolską*, Oficyna Monos, Tarnowskie Góry.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2022: *Schaffgotschowie między Austrią i Prusami w dobie wojen śląskich (1740–1763)*, „Zaranie Śląskie”, z. 6, s. 9–23.
- KUZIO-PODRUCKI A., 2024: *Schaffgotschowie. Dzieje wielkiego rodu z Europy Środkowej*, Biblioteka Śląska, Katowice.
- LAMPARSKA M., 2017: *Osiedla patronackie w cywilizowanej przestrzeni Europy. Kulturalne dziedzictwo robotniczej codzienności*, „Acta Geographica Silesiana”, t. 11/2 (26), s. 51–61.

- LAMPARSKA M., PYTEL S., JUREK K., 2016: *Zagłębiowskie osiedla patronackie. Projekt szlaku turystycznego*, Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Dziedzictwa Przyrodniczego i Kulturalnego „Moje Miasto”, Będzin.
- LAMPRECHT F., 2002: *Rodziny Lamprechtów i Schoenów w Sosnowcu*, „Śląsk”, nr 12, s. 78.
- LANDES D.S., 2015: *Bogactwo i nędza narodów. Dlaczego jedni są tak bogaci, a inni tak ubodzy*, Warszawskie Wydawnictwo Literackie Muza, Warszawa.
- LANGER P., 2021: *Casus Silesia Superior. Obecny stan i kierunki zagospodarowania kopalni podziemnych w regionie górnośląskim*, PUA, z. 2, s. 52–72.
- LECHMAN G., 2005: *Problem suburbanizacji a kondycja istniejącej zabudowy miejskiej*, [w:] *Problem suburbanizacji*, red. P. LORENS, Biblioteka Urbanisty, Warszawa, s. 163–172.
- LEŚNIOK M., 2020: *Seniorzy w przestrzeni nowego miasta. Tyski Uniwersytet Trzeciego Wieku i jego słuchacze*, Krakowska Akademia im. Frycza Modrzewskiego, Kraków.
- LEWANDOWSKI K., 2023: *Karol Godula. Zostać milionerem*, Warszawska Firma Wydawnicza, Warszawa.
- LEWANDOWSKI K., 2024: *Guido Henckel von Donnersmarck. Życie skandalisty*, Warszawska Firma Wydawnicza, Warszawa.
- LEWICKA B., SZCZEPAŃSKI M.S., 2016: *Miasto (post)socjalistyczne i świat społeczny jego mieszkańców*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, t. 7, s. 48–61.
- LEWICKI J., 2013: *Kapitał ludzki jako czynnik rozwoju lokalnego. Przykład miasta Bielska-Białej i powiatu bielskiego*, TT Wydawnictwo, Kraków.
- LIBURA H., 1990: *Percepcja przestrzeni miejskiej*, Instytut Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- LICHEN LIU, XIAOFENG DONG, SHOUQIAN CHI, 2010: *Quantitative delimitation of metropolitan areas based on a synthetic method: case study in the Lanzhou Metropolitan Area*, „Journal of Urban Planning and Development”, December, s. 357–364.
- LIGĘZA J., red., 1970: *Ziemia rybnicko-wodzisławska*, Wydawnictwo Śląsk, Katowice.
- LISIECKI S., 2015: *Florian Znaniecki i Janusz Ziółkowski. O tradycjach i kontynuacjach badań nad wartościowaniem przestrzeni miasta*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, z. 1, s. 13–26.
- LISOWSKI A., 1990: *Wstęp do geografii społecznej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- LISZEWSKI S., red., 2012: *Geografia urbanistyczna*, PWN, Warszawa.

- LITEWKA C., 1971: *Najważniejsze problemy związane z rozwojem Rybnickiego Okręgu Węglowego*, „Przegląd Geograficzny”, z. 1-2, s. 61-90.
- LITYŃSKI P., HOŁUJ A., 2020: *Urban sprawl risk delimitation: the concept for spatial planning policy in Poland*, “Sustainability”, MDPI, vol. 12, s. 1-19.
- LUTMAN R., POPIOŁEK K., 1948: *Śląsk, Ziemia i ludzie*, Instytut Śląski, Katowice-Wrocław.
- ŁABUZ M., 1973: *Zarys powstania i rozwoju rządowego przemysłu węglowego w Dąbrowie Górniczej do 1876 roku*, „Studia i Materiały z Dziejów Śląska”, t. 12, s. 7-44.
- ŁUKASIEWICZ J., 1965: J. Jedlicki: *Nieudana próba kapitalistycznej industrializacji*, Warszawa 1964: [recenzja], „Przegląd Historyczny”, nr 53/3, s. 529-534.
- MACHAJ M., 2017: *Imperialne interpretacje rewolucji przemysłowej w Anglii*, „Acta Universitatis Wratislaviensis, Ekonomia – Wrocław Economic Review”, t. 23/2, s. 45-56.
- MACIASZEK J., KRAWCZYK A., SZEWCZYK J., 2007: *Archiwalne mapy górnicze – tworzenie systemu informacji o ich zbiorach*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, Seria: „Górnictwo”, z. 278, s. 259-272.
- MACKINNON D., CUMBERS A., 2010: *Old industrial regions in Europe: a comparative assessment of economic performance*, “Regional Studies”, vol. 44 (1), s. 35-53.
- MAGDA K., RUNGE J., 1989: *Wpływ Huty „Katowice” na przemiany demograficzno-społeczne Dąbrowy Górniczej*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 1, s. 31-41.
- MAIK W., 1992: *Podstawy geografii miast*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń.
- MAIK W., 2012: *Podstawy teoretyczno-metodologiczne studiów geograficzno-miejskich. Studium z metodologii geografii miast*, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz.
- MAJCHERKIEWICZ T., 2008: *Kształtowanie polskiej regionalnej elity administracyjnej a wyzwania reintegracji Górnego Śląska w latach 1918-1939*, „Annales Academiae Paedagogicae Cracoviensis”, folia 54, „Studia Sociologica”, no. 2, s. 52-129.
- MAJORCZYK R., 1985: *Historia górnictwa kruszcowego w rejonie Bytomia*, [b.w.], Piekary Śląskie.
- MALIKOWSKI M., 1994: *Przestrzeń jako wymiar struktury społecznej i społecznych nierówności*, „Studia Socjologiczne”, t. 1 (132), s. 93-105.
- MALISZ B., ŻURKOWSKI J., 1971: *Metoda analizy progowej*, PWN, Warszawa.
- MANDRYCZ W., 2011: *Restrukturyzacja przemysłu na terenie Górnego Śląska a przemiany tożsamości indywidualnej i zbiorowej jego mieszkańców na*

- przykładzie osiedli przyzakładowych, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. 2, s. 103–112.
- MANOWSKA M., 2018: *Niedokończona historia kopalni węgla kamiennego „Nowa Przemysła” w Mysłowicach*, „Hereditas Minariorum”, t. 5, s. 123–140.
- MANTEY D., 2011: *Żywiotowość lokalizacji osiedli mieszkaniowych na terenach wiejskich obszaru metropolitalnego Warszawy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- MATUSZKO A., MIKOŁAJCZYK D., BĄK A., 2022: *Sytuacja mieszkaniowa na obszarze Górnośląsko-Zagłębiowskiej Metropolii*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- MEHDIPOUR A., NIA H.R., 2013: *Industrialization and city change: the concept and historical evolution of urban regeneration*, “International Journal of Sciences Basic: Basic and Applied Research (IJSBAR)”, vol. 12, no. 1, s. 76–181.
- MEIJERS E., WATERHOUT B., ZONNEVELD W., 2005: *Polycentric development policies in european countries: an introduction*, “Built Environment”, vol. 31, no. 2, s. 97–102.
- MICHALIK E., 2010: *Kształtowanie wizerunku województwa śląskiego jako regionu atrakcyjnego inwestycyjnie – studium przypadku*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 150, s. 202–211.
- MIESES M., 1991, *Z rodu żydowskiego. Zasłużone rodziny polskie krwi niegdyś żydowskiej*, Wema, Warszawa.
- MISZCZAK K., 2010: *Współczesne nurty w teorii lokalizacji a nowa geografia*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 132, „Ekonomia”, t. 7, s. 170–178.
- MISZCZUK A., 2013: *Uwarunkowania peryferyjności regionu przygranicznego*, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin.
- MISZCZUK A., red., 2017: *Wyzwania rozwojowe pogranicza polsko-ukraińskiego*, Wydawnictwo Norbertinum, Lublin.
- MOLEND A., 1963: *Górnictwo kruszcowe na terenie złóż śląsko-krakowskich do połowy XVI wieku*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- MOLEND A., 1982: *O stosowaniu metod kompleksowych w badaniach zabytków górnictwa*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”, nr 27/1, s. 107–124.
- MUKHTAR ABDULRASHEED, 2020: *The Effect of Spatial Settlement Patterns on Urban Climatology*, University of Birmingham, England.
- MUSIAŁ R., 2010: *W poszukiwaniu nowej jakości przestrzeni miasta – obszar centrum Dąbrowy Górniczej*, „Czasopismo Techniczne. Architektura”, [Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej], z. 3-A, 6, s. 79–89.

- MUSIOŁ L., 1939: *Tychy. Monografia historyczna*, Gmina Tychy, Tychy.
- MUŚ A., 2012: *Autonomia województwa śląskiego w dwudziestoleciu międzywojennym*, [praca napisana pod kierunkiem dr M. Myśliwiec], Uniwersytet Śląski, Katowice.
- MYNC A., SZUL R., red., 1999: *Rola granicy i współpracy transgranicznej w rozwoju regionalnym i lokalnym*, Europejski Instytut Rozwoju Regionalnego i Lokalnego, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- NECHAY W., 1935: *Śląsk jako region geograficzny*, Instytut Śląski, Katowice.
- NEUSS L., 2015: *Why did the industrial revolution start in Britain?* University of Liège, "Working Paper", December 7, s. 1–93.
- NIEMIEC G., 1990: *Wielkość, model i struktura kopalń projektowanych i budowanych w Rybnickim Okręgu Węglowym*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Śląskiej”, Seria: „Górnictwo”, z. 175, s. 141–167.
- NIJKAMP P., 1978: *A spatial complex analysis for agglomeration and settlement patterns*, International Institute for Applied Systems Analysis, framework, s. 1–26.
- NITA M., 2000: *Źródła do badań statystycznych produkcji i zatrudnienia w przemyśle górniczo-hutniczym Zagłębia Dąbrowskiego na początku XX wieku*, „Szkice Archiwalno-Historyczne”, nr 2, s. 35–53.
- NOGA Z., 1987: *Sprzedaż terytorium siewierskiego biskupowi i kapitule krakowskiej w 1443 r.*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, t. 12, „Prace Historyczne”, nr 109, Kraków, s. 93–104.
- NOWAK J., 1927: *Kronika miasta i powiatu Tarnowskie Góry. Najstarsze dzieje Śląska i Ziemi Bytomsko-Tarnogórskiej. Dzieje pierwszego górnictwa w Polsce*, Księgarnia Polska, Tarnowskie Góry.
- NOWAK K., 2018: *Wpływ przebiegu granic województw na tożsamość regionalną oraz postrzeganie regionów Małopolski i Śląska*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1 (71), s. 62–81.
- NOWAK K., 2021: *Krajowy i lokalny wymiar polityki mieszkaniowej*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- NOWAK K., 2023: *Mieszkalnictwo i polityki społeczne. Podsumowanie cyklu badawczego. Obserwatorium Polityki Miejskiej IRMiR*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- NOWAK K., MUZIOŁ-WĘCŁAWOWICZ A., 2023: *Miasta jako inwestorzy mieszkaniowi*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- NOWAK P., 2011: *Nowy paradygmat rozwoju regionalnego na przykładzie wybranych regionów Europy Zachodniej*, Katedra Strategii i Polityki Konkurencyjności Międzynarodowej, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań, praca doktorska.

- NOWAKOWSKI A., 1989: *Włączenie księstwa siewierskiego do Polski w r. 1790*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin, Sectio G, vol. 36, no. 18, 213–230.
- NUISSI H., 2018: *Settlement/settlement structure*, Academy for Territorial Development in the Leibniz Association, s. 2167–2183.
- OBRĘBAŁSKI M., 2017: *Demographic potential in functional areas of the selected medium – sized cities in Poland and the Czech Republic*, „Geoscape”, vol. 11 (1), s. 16–24.
- ODOJ G., 2004: *Lokalna tradycja historyczna w świadomości mieszkańców małego miasta: przykład Sławkowa*, „Studia Etnograficzne i Antropologiczne”, t. 8, s. 200–215.
- ODOJ G., 2006: „Swój” i „obcy” w przestrzeni małomiasteczkowej Sławkowa, „Studia Etnograficzne i Antropologiczne”, t. 9, s. 96–111.
- OLBEREK-ŻYŁA M., 2014: *Demograficzno-społeczna oraz przestrzenne uwarunkowania rozwojowe gminy Jaworze (woj. śląskie)*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis, Studia Geographica”, t. 7, s. 95–107.
- OLBEREK-ŻYŁA M., 2017: *Perspektywy rozwoju ośrodków miejskich konurbacji rybnickiej*, „Studia Miejskie”, t. 26, s. 141–150.
- OTOK S., 1997: *Geografia polityczna*, PWN, Warszawa.
- PAKUŁA L., 1997: *Zmiany strukturalne i proces transformacji przemysłu Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, [w:] *Aglomeracje miejskie w procesie transformacji*, red. P. KORCELLI, „Zeszyty Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN”, nr 46, s. 53–93.
- PARYSEK J.J., 2008: *Suburbanizacja i reurbanizacja: dwa bieguny polskiej urbanizacji*, [w:] *Region społeczno-ekonomiczny i rozwój regionalny*, red. J.J. PARYSEK, T. STRYJAKIEWICZ, Bogucki Wydawnictwo Naukowe, Poznań, s. 261–285.
- PARYSEK J.J., 2017: *Od „miasta socjalistycznego” do nowoczesnego miasta XXI w. (krótka retrospekcja z perspektywy początku 2017 r.)*, „Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna”, t. 38, s. 21–49.
- PASTUSZEK R., 2011: *Specjalne Strefy Ekonomiczne jako stymulator rozwoju gospodarczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- PERLIN K., 2010: *Theoretical approaches of methods to delimitate rural and urban areas*, „European Countryside”, no. 4, s. 182–200.
- PIECHACZEK-OGIERMAN G., 2022: *O (nie)zakorzenieniu w śląskości. Nowy Śląsk jako przestrzeń tworzenia się biografii*, „Edukacja Międzykulturowa”, nr 2 (17), s. 31–42.
- PIERNIKARCZYK J., 1926: *Tarnowskie Góry. Kolebka przemysłu śląskiego*, Górnośląski Związek Przemysłowców Górniczo-Hutniczych, Katowice.

- PIERNIKARCZYK J., 1928: *Pierwsza polska ustawa górnicza czyli „Ordunek Górny”. Historyczny dokument Górnego Śląska z roku*, [nakł. aut.], Tarnowskie Góry.
- PIERNIKARCZYK J., 1933: *Historja górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku*, t. 1, Śląski Związek Akademicki, Katowice.
- PIERNIKARCZYK J., 1936: *Historja górnictwa i hutnictwa na Górnym Śląsku*, t. 2, Śląski Związek Akademicki, Katowice.
- PIETRUCHA J., 1975: *Społeczno-gospodarczy rozwój Rybnickiego Okręgu Węglowego*, [w:] *Z badań nad Rybnickim Okręgiem Węglowym*, red. S. ŻMUDA, Śląski Instytut Naukowy, Katowice, s. 9–15.
- PIETRZYKOWSKI M., CHODAK M., LIKUS-CIEŚLIK J., PAJĄK M., WOŚ B., red., 2022: *Wybrane aspekty transformacji regionów węglowych w Europie*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rolniczego w Krakowie, Kraków.
- POCIECHA J., 2019: *Demograficzny obraz ziem polskich w przededniu I wojny światowej*, „Wiadomości Statystyczne GUS”, Warszawa, t. 64, nr 7, s. 56–69.
- PODRUCZNY G., 2005: *Pruskie budownictwo wojskowe na Śląsku w latach 1740–1807*, Wydział Nauk Historycznych i Pedagogicznych, Uniwersytet Wrocławski, Wrocław, praca doktorska.
- POKHREL R.P., 2018: *Promotion of polycentric settlement (growth centre) for sustainable development*, “Cohesive Journal of Microbiology & Infectious Disease”, vol. 1, s. 1–3.
- POLSKI J., 2016: *Policentryczność rozwoju regionów na przykładzie województwa lubelskiego*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 433, s. 163–171.
- POSTMAN N., 2001: *W stronę XVIII stulecia*, PIW, Warszawa.
- PRADELA A., SOLARSKI M., 2013: *Rozwój górnictwa rud cynku i ołowiu w bytomsko-tarnogórskim rejonie złożowym od końca XVIII wieku do czasów współczesnych*, [w:] *Z badań nad wpływem antropopresji na środowisko*, t. 14, red. R. MACHOWSKI, M.A. RZĘTAŁA, Wydział Nauk o Ziemi, Uniwersytet Śląski, Sosnowiec, s. 43–50.
- PRZEMSA-ZIELIŃSKI J., 1994: *Sosnowiecka encyklopedia historyczna*, Sosnowiecka Oficyna Wydawniczo-Autorska, Sowa-Press, Sosnowiec.
- PUDLIK M., GARUS C., 2009: *Jak Feniks z popiołów. Rozwój struktur metropolitalnych w Zagłębiu Ruhry jako wzór dla rozwoju Górnego Śląska*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1 (35), s. 32–51.
- PUKOWSKA-MITKA M., 2002: *Cykle węglowe w Górnośląskim Okręgu Przemysłowym*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- PUKOWSKA-MITKA M., RUNGE J., 1980: *Dojazdy do pracy w Hucie „Katowice” w latach 1976–1977*, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 3, s. 1–12 (do użytku służbowego).

- RADEK R., 2007: *Znaczenie współpracy transgranicznej w rozwoju społeczności lokalnych i regionalnych*, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski, Katowice, praca doktorska.
- RAJCHEL D., 2022: *Bariery rozwoju miasta i ich pokonywanie w teorii i praktyce*, Politechnika Opolska, Opole.
- RAJMAN J., 1969: *Procesy urbanizacyjne w zewnętrznych strefach aglomeracji Górnośląskiego Okręgu Przemysłowego*, „Studia Śląskie. Seria Nowa”, t. 15, s. 315–338.
- RAJMAN J., 1977: *Rozwój Górnośląskiego Zespołu Miejskiego. Wybrane problemy osadnicze i społeczno-demograficzne*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP”, t. 62, Kraków, s. 5–21.
- RAJMAN J., 1988: *Procesy osadnicze i demograficzne w Rybnickim Okręgu Węglowym*, „Folia Geographica. Series Geographica-Oeconomica”, t. 21, Kraków, s. 107–120.
- RAMS A., 2016: *Z notatnika Agricoli, czyli u źródeł górnictwa kruszcowego na złożach śląsko-krakowskich*, Muzeum Miasta Jaworzno, Jaworzno.
- RAVENSTEIN E.G., 1885: *The laws of migration*, „Journal of the Royal Statistical Society”, vol. 48, s. 167–227.
- RAVENSTEIN E.G., 1889: *The laws of migration*, „Journal of the Royal Statistical Society”, vol. 52, s. 241–301.
- RETKEWICZ W., 2002: *Przestrzeń wirtualna jako miejsce pracy, usług, wypoczynku i „zamieszkania”*, [w:] *Współczesne formy osadnictwa miejskiego i ich przemiany*, red. I. JAŻDŻEWSKA, XV Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Łódzkie Towarzystwo Naukowe, Łódź, s. 1–7.
- Rocznik Statystyczny*, 1947, GUS, Warszawa.
- ROJEK-ADAMEK P., GAWRON G., 2011: *Współczesne Tychy. Miasto w opiniach mieszkańców*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, nr 675, „Studia Sociologica”, nr 21, s. 165–183.
- ROSMUS D., WITKOWSKI S., 2011: *Literatura i źródła do dziejów Zagłębia Dąbrowskiego*, „Bibliotheca Nostra: Polski Kwartalnik Naukowy”, nr 2/2, s. 185–192.
- ROSTWOROWSKI E., 1972: *Podbój Śląska przez Prusy a pierwszy rozbiór Polski*, „Przegląd Historyczny”, nr 63/3, s. 389–412.
- ROSTWOROWSKI E., 1984: *Historia powszechna – wiek XVIII*, PWN, Warszawa.
- ROZMUS D., 2014: *Wczesnośredniowieczne zagłębie hutnictwa srebra i ołowiu na obszarach obecnego pogranicza Śląska i Małopolski (druga połowa XI–XII/XIII wiek)*, Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego, Muzeum Miejskie „Szttygarka”, Kraków.

- ROZMUS D., WITKOWSKI S., 2011: *Literatura i źródła do dziejów Zagłębia Dąbrowskiego*, „Bibliotheca Nostra: Śląski Kwartalnik Naukowy”, nr 2/2, s. 185–192.
- RUNGE A., 2014: *Demograficzno-społeczne uwarunkowania rynku pracy w regionie częstochowskim*, „Prace Naukowe Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie. Pragmata tes Olkonomias”, z. 8, s. 293–306.
- RUNGE A., RUNGE J., 2015: *Modele przestrzeni społecznej złożonych układów osadniczych (wybrane aspekty teoretyczno-empiryczne)*, [w:] *Miasto w badaniach geografów*, red. M. SOJA, A. ZBOROWSKI, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 207–226.
- RUNGE A., RUNGE J., 2023: *Kształtowanie się procesów ludnościowych w mieście*, [w:] *Chorzów, t. 5: W Polce Ludowej (1945–1989)*, red. J. KUREK, M. MASNYK, Muzeum Hutnictwa w Chorzowie, Chorzów, s. 81–111.
- RUNGE J., 1996a: *Rozwój demograficzny miasta – główne tendencje*, [w:] *Tychy 1939–1993. Monografia miasta*, red. M.S. SZCZEPAŃSKI, Zarząd oraz Rada Gminy Tychy, Tychy, s. 169–174.
- RUNGE J., 1996b: *Struktura rynku pracy regionu tradycyjnego i jego otoczenia na przykładzie województwa katowickiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- RUNGE J., 2005: *Urbanizacja i jej konsekwencje w regionie katowickim – mity a rzeczywistość*, [w:] *Współczesne procesy urbanizacji i ich skutki*, red. I. JAŹDŻEWSKA, XVIII Konwersatorium Wiedzy o Mieście, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 193–202.
- RUNGE J., 2009: *Katowice region in the light of the selected conceptions of social-economic transformations*, „Bulletin of Geography. Socio-Economic Series”, no. 11, s. 31–48.
- RUNGE J., 2015: *Problemy wzrostu i rozwoju złożonych układów osadniczych*, „Studia Miejskie”, t. 20, s. 9–21.
- RUNGE J., 2016: *Model przemian ludnościowych obszaru województwa śląskiego i jego perspektywiczne uwarunkowania*, „Acta Geographica Silesiana”, t. 21, s. 77–84.
- RUNGE J., 2020: *Policentryczny model struktury tradycyjnego regionu ekonomicznego*, [w:] RUNGE J., *Złożony układ osadniczy – tradycyjny region ekonomiczny – przestrzeń społeczno-kulturowa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 171–192.
- RUNGE J., 2022: *Przemiany ludnościowe w Zabrzu w latach powojennych*, [w:] *Zabrze przez stulecia. Monografia*, red. A. BARCIAK, P. HNATYSZYN, Wydawnictwo Pasaże, Kraków, s. 269–292.

- RUNGE J., 2023a: *From a Dormitory Town to a Large Industrial Centre*, [in:] *Post-Utopian Spaces. Transforming and re-evaluating urban icons of socialist modernism*, eds. V. MIHAYLOV, M. ILCHENKO, Routledge. Taylor & Francis Group, London–New York, s. 81–98.
- RUNGE J., 2023b: *Przestrzeń społeczno-kulturowa złożonego układu osadniczego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- RUNGE J., KŁOSOWSKI F., 2011: *Changes in population and economy in Śląskie Voivodship in the context of the suburbanization proces*, "Bulletin of Geography. Socio-Economic Series", no. 16, s. 89–106.
- RUNGE J., KRZYSZTOFIK R., SPÓRNA T., 2011: *Cechy specyficzne umiastowienia województwa śląskiego na przełomie XX i XXI wieku*, [w:] *Koncepcje i problemy badawcze geografii*, red. K. MARCINIAK, K. SIKORA. D. SOKOŁOWSKI, Wyższa Szkoła Gospodarki, Bydgoszcz, s. 251–264.
- RUNGE J., ŻUREK I., red., 2010: *Procesy i struktury demograficzno-społeczne w obszarze województwa śląskiego w latach 1988–2008*, Urząd Statystyczny, Katowice.
- RUSEK H., 2000: *Pogranicze etniczne – wielokulturowa przestrzeń*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 4, s. 145–154.
- RUSEK H., 2015: *Przemysł i religia – wielokulturowe skutki związku: przykład Zagłębia Dąbrowskiego*, „Ethnologia Europae Centralis”, t. 12, s. 29–45.
- RÓŻYCKI S.Z., 1960: *Rozwój gospodarczy regionu częstochowskiego w związku z historią badań geologicznych*, „Przegląd Geologiczny”, nr 8 (89), s. 401–405.
- RYBAK A., 2016: *Dąbrowa Górnicza w czasach Karola Adamieckiego*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 277, s. 107–114.
- RYKIEL Z., 1985: *Zagadnienia regionalnych systemów osadniczych*, Studia – Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, t. 88, Państwowe Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa.
- RYKIEL Z., 1991: *Rozwój regionów stykowych w teorii i w badaniach empirycznych*, Prace Habilitacyjne – Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- SAGAN I., 1995: *Procesy uprzemysłowienia w powojennej Polsce*, Gdańskie Towarzystwo Naukowe, Gdańsk.
- SALAMON M., MUZIOŁ-WĘCŁAWOWICZ A., red., 2015: *Mieszkalnictwo w Polsce. Analiza wybranych obszarów polityki mieszkaniowej*, Habitat for Humanity Poland, Warszawa.
- SALMONOWICZ S., 1981: *Fryderyk II*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.

- SALMONOWICZ S., 2011: *O klasycznej monarchii pruskiej z lat 1701–1806*, „Czasy Nowożytnie”, t. 24, s. 233–247.
- SAVINI F., 2021: *Towards an urban degrowth: habitability, finity and polycentric autonomism*, „Environment and Planning A”, vol. 53 (5), s. 1076–1095.
- SÁNCHEZ-MARTINEZ J.D., GARRIDO-ALMONACID A., 2024: *Delimitation of rural and urban areas from spatial data in statistical grids: the province of Jaén (Spain) as a case study*, „Journal of Maps”, vol. 20, no. 1, s. 1–7.
- SCHWABE M., 2014: *Wpływ postępu technicznego na wybór miejsca zamieszkania ludności miejskiej w perspektywie historycznej*, „Studia Miejskie”, t. 14, s. 89–101.
- SERAFIN F., 1996: *Stosunki demograficzne i społeczne*, [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. SERAFIN, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 78–100.
- SHAW D., SYKES O., 2004: *The concept of polycentricity in european spatial planning: reflections in the practice of spatial planning*, „International Planning Studies”, vol. 9, no. 4, s. 283–306.
- SITEK S., 2010: *Stykowość obszaru i jej wpływ na przebieg procesów społeczno-ekonomicznych na przykładzie południowej części województwa śląskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- SITEK S., 2016: *Uwarunkowania rozwoju lokalnego na obszarach przygranicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- SIUDAK P., WĄTOREK A., 2011: *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w latach 1995–2009. Monografia*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Legnica.
- SKOLIK S., 2008: *Przestrzeń społeczna miasta średniej wielkości i jej uwarunkowania społeczno-kulturowe. Studium monograficzne* Częstochowy, Instytut Socjologii, Wydział Nauk Społecznych, Uniwersytet Śląski, Katowice, praca doktorska.
- SKONIECZNA-GAWLIK D., 2010: *Zmiana przestrzeni miejskiej i jej wpływ na poczucie tożsamości mieszkańców Będzina*, „Studia Etnograficzne i Antropologiczne”, t. 10, s. 312–325.
- SKONIECZNA-GAWLIK D., 2016: *Tropem badaczy Zagłębia Dąbrowskiego*, Regionalny Instytut Kultury, Katowice.
- SKOWRON E., 2011: *Koncepcje stymulowania rozwoju regionu pogórniczego – Zagłębie Ruhry w Niemczech*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1 (43), s. 64–80.
- SŁANIA B., 2011: *(A)społeczność lokalna? Przemiany więzi społecznych na przykładzie dzielnicy Ksawera w Będzinie*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. 2, s. 90–101.

- SMĘTKOWSKI M., 2007: *Delimitacja obszarów metropolitalnych w Polsce – nowe spojrzenie*, [w:] *Rozwój, region, przestrzeń*, red. G. GORZELAK, A. TUCHOLSKA, Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa, s. 215–233.
- SMĘTKOWSKI M., JAŁOWIECKI B., GORZELAK G., 2005: *Obszary metropolitalne w Polsce – diagnoza i rekomendacje*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 1 (35), s. 52–73.
- SMIERZ M., 2014: *Znaczenie potencjału przemysłowego polskiego Górnego Śląska w planach III Rzeszy w latach 1933–1945*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin, Sectio F, vol. 69, no. 1–2, s. 101–118.
- SMITH A., 2007: *Badania nad naturą i przyczynami bogactwa narodów*, PWN, Warszawa.
- SMOŁKA-FRANKE B., 2013: *Stare i nowe obszary kulturowe miasta przemysłowego na przykładzie: Bytomia, Rudy Śląskiej i Zabrze*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 13, s. 75–86.
- SOBAŁA-GWOSDZ A., 2023: *Wyzwania, trendy i procesy rozwoju gospodarczego. Identyfikacja biegunów wzrostu i ośrodków równoważenia rozwoju w Polsce*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- SOBAŁA-GWOSDZ A., JANAS K., JARCZEWSKI W., CZAKON P., 2024: *Hierarchia funkcjonalna miast w Polsce i jej przemiany w latach 1990–2020*, Instytut Rozwoju Miast i Regionów, Warszawa–Kraków.
- SOBCZYŃSKI M., 1993: *Trwałość dawnych granic państwowych w krajobrazie kulturowym Polski*, „Prace Instytutu Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN”, nr 14, Warszawa.
- SOLGA B., red., 2023: *Migracje i rozwój regionalny*, Rządowa Rada Ludnościowa, Warszawa.
- SOŁKIEWICZ-KOS N., 2023: *Plac miejski – ewolucja przestrzeni publicznych na przykładzie miasta Częstochowy*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, vol. 29, no. 3, s. 91–110.
- SOSENKO B., 2006: *Kapitał społeczny w przestrzeni gospodarczej*, „Krakowskie Studia Małopolskie”, nr 10, s. 146–166.
- SPÓRNA T., 2012: *Modele przemian urbanizacyjnych w województwie śląskim*, „Prace Wydziału Nauk o Ziemi Uniwersytetu Śląskiego”, nr 72, Sosnowiec.
- SPÓRNA T., 2016: *Policentryczność struktury przestrzennej miasta – przykład Sosnowca*, Uniwersytet Śląski, Wydział Nauk o Ziemi, Sosnowiec, praca doktorska.
- SPÓRNA T., 2019: *Proces suburbanizacji w strefie zewnętrznej konurbacji katowickiej – przykład Sławkowa*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, nr 4 (32), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 65–77.

- SPÓRNA T., KURPANIK M., 2013: *Socio-economic changes in the Rybnik conurbation (Poland) as a result of economic restructuring – a case study*, "Environmental & Socio-Economic Studies", vol. 1, s. 38–47.
- STANGEL M., CIELIŃSKA A., HARAT Ł., 2017: *Silesian conurbation as a polycentric structure of urban districts*, "Architecture Civil Engineering Environment", no. 2, s. 21–33.
- STANKIEWICZ B., 2014: *Dziedzictwo kulturowe przemysłu i struktur osadniczych w obszarze aglomeracji górnośląskiej*, Wydawnictwo Politechniki Śląskiej, Gliwice.
- STANKIEWICZ B., SĄSIĄDEK Z., 2023: *Górnictwo dziedzictwo*, Narodowy Instytut Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Warszawa.
- STASIAK P., 2014: *Postmodernistyczna przestrzeń miejska a kształtujące się relacje społeczne*, „Pisma Humanistyczne”, t. 12, s. 339–352.
- STEPHAN M., MARSHALL G., MCGINNIS M., 2019: *An introduction to polycentricity and governance*, [in:] *Governing Complexity*, eds. A. THIEL, W. BLOMQUIST, D. GARRICK, Cambridge University Press, New York, s. 21–44.
- STĘPIEŃ-KUCZYŃSKA A., 2022: *Reformy w Rosji w XIX i na początku XX wieku: próba analizy*, „Eeastern Review”, t. 11 (1), s. 94–105.
- STRUZIK W., 2014: *Wpływ specjalnych stref ekonomicznych na spadek bezrobocia w wybranych województwach, powiatach i miastach*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 339, s. 212–219.
- STUART H., 2007: *The Great Experiment: The Birth of the Railway Age 1820–1845*, Ian Allan Publishing, Hershham.
- SUDRA P., 2018: *Ewolucja kryteriów delimitacji wielkomiejskich układów osadniczych w Polsce*, „Przegląd Geograficzny”, z. 2, s. 181–208.
- SULIK A., 1996: *Przemysł*, [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. SERAFIN, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 215–271.
- SURÓWKA M., 2018: *Deficyt mieszkaniowy jako główny problem polskiego mieszkalnictwa*, „Studia Ekonomiczne. Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach”, nr 358, s. 232–242.
- SWADZBA U., 2012: *Czy na Śląsku są jeszcze Gorole? Analiza socjologiczna konfliktu etnicznego*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne”, t. 3, s. 49–63.
- SYPIEŃ J., 2023: *Tożsamość górnicza ziemi olkusko-bolesławskiej*, Grafpress, Bukowno.
- SZAFRANEK E., 2017, *Miejskie obszary funkcjonalne a kształtowanie spójności terytorialnej*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 4667, s. 113–129.

- SZAFRAŃSKA E., 2013: *Możliwości przekształceń wielkich osiedli mieszkaniowych w mieście postsocjalistycznym w Polsce*, „Studia Miejskie”, t. 11, s. 39–53.
- SZAFRAŃSKA E., 2016: *Wielkie osiedla mieszkaniowe w mieście postsocjalistycznym. Geneza, rozwój, przemiany, percepcja*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- SZAJNOWSKA-WYSOCKA A., SITEK S., 2015: *Koncepcje teoretyczne rozwoju regionalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice.
- SZCZEPAŃSKI M.S., 1991: *Miasto socjalistyczne i świat społeczny jego mieszkańców*, „Rozwój Regionalny, Rozwój Lokalny, Samorząd Terytorialny”, t. 32, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- SZCZEPAŃSKI M.S., 1993: *Górny Śląsk: lokalne ruchy rewindykacyjne: socjologiczne studium przypadku*, [w:] *Niektóre problemy społeczne w województwie katowickim*, red. J. Wódz, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 24–42.
- SZCZEPAŃSKI M.S., 1998: *Między plemiennością a systemem globalnym*, [w:] *Śląsk – Polska – Europa: Zmieniające się społeczeństwo w perspektywie lokalnej i globalnej: Xsięga X Ogólnopolskiego Zjazdu Socjologicznego*, red. A. SULEK, M.S. SZCZEPAŃSKI, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 17–39.
- SZCZEPAŃSKI M.S., 1999: *Region pogranicza kulturowego w perspektywie socjologicznej: przypadek Górnego Śląska*, „Studia Etnologiczne i Antropologiczne”, t. 2, s. 161–180.
- SZCZEPAŃSKI M.S., red., 1996: *Tychy 1939–1993. Monografia miasta*, Zarząd oraz Rada Gminy Tychy, Tychy.
- SZMYTKIE R., 2019: *Zmiany granic administracyjnych miast w Polsce w latach 1990–2017 i ich wpływ na wielkość zaludnienia*, „Konwersatorium Wiedzy o Mieście”, nr 4 (32), Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź, s. 19–34.
- SZMYTKOWSKA M., 2014: *Top-down czy bottom-up? Dylematy kształtowania policentrycznych obszarów metropolitalnych na przykładzie Trójmiasta*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 3 (57), s. 26–45.
- SZTOMPKA P., 2016: *Kapitał społeczny a teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Społeczny Instytut Wydawniczy Znak, Kraków.
- SZYDLIK W., 1998: *Geneza kolei warszawsko-petersburskiej i jej wpływ na rozwój miejscowości położonych przy tym szlaku komunikacyjnym, na obszarach należących obecnie do woj. warszawskiego i ostrołęckiego (do 1914 roku)*, „Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego”, z. 12, s. 161–190.
- SZYSZKO K., MOSKAŁ B., 2005: *Stanisław Staszic. 250. rocznica urodzin patrona Piły*, Biblioteka Pedagogiczna, Piła.

- ŚLESZYŃSKI P., 2013: *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw*, „Przegląd Geograficzny”, z. 2, s. 173–197.
- ŚLESZYŃSKI P., 2014: *Delimitation and typology of functional urban regions in Poland based on commuting, 2006*, „Geographia Polonica”, vol. 87, no. 2, s. 317–320.
- ŚLESZYŃSKI P., 2016: *Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze*, Instytut Geografii i Przestrzennego Zagospodarowania PAN, Warszawa, s. 1–33, raport.
- ŚLESZYŃSKI P., 2020: *Koncepcja nowego wskaźnika atrakcyjności migracyjnej i jego zastosowania*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 9 (1–2), s. 37–58.
- ŚLESZYŃSKI P., NOWAK M.J., LEGUTKO-KOBUS P., HOŁUJ A., LITYŃSKI P., JADACH-SEPIOŁO A., BŁASZKE M., 2023: *Suburbanizacja w Polsce jako wyzwanie dla polityki rozwoju*, „Studia: Cykl Monografii”, t. 11/203, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Warszawa.
- ŚLUSAREK K., 2012: *Austria wobec polskiej szlachty z Galicji w latach 1772–1861*, „Studia Historyczne”, r. 55, z. 2 (218), s. 185–200.
- ŚMIAŁEK M., 2006: *Sosnowieckie ABC*, t. 5, Muzeum w Sosnowcu, Sosnowiec, s. 37–38.
- ŚWIĄTKIEWICZ W., 2001: *Kapitał kulturowy a zagadnienie integracji społecznej*, [w:] *Ku integracji rozwoju człowieka i społeczeństwa*, red. A. BARSKA, T. MICHAŁCZYK, M.S. SZCZEPAŃSKI, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 93–106.
- TAMBOR J., 2010: *Fenomen pogranicza*, „Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis. Slavica”, vol. 39, s. 1–15.
- TĘCZA K., 2015: *Redenowie i Bukowiec*, Związek Gmin Karkonoskich, Bukowiec.
- THIESSEN A.J., ALTER J.C., 1911: *Precipitation averages for large areas*, „Montly Weaather Review”, vol. 39, s. 1082–1084.
- THÜNEN J.H., 1826: *Der Isolierte Staat in Beziehung auf Landwirtschaft und Nationalökonomie*, Perthes, Hamburg.
- TOBOLA K., 2019: *Polityka regionalna jako podstawa rozwoju przemysłu motoryzacyjnego w województwie śląskim*, „Studia Politicae Universitatis Silesiensis”, t. 24, s. 133–147.
- TOMCZYK J., 2020: *Ochrona dziedzictwa kulturowego na przykładzie KWK Flora i małych kopalń Gołonoga (dzielnica Dąbrowy Górniczej) – ścieżka dydaktyczna*, „Hereditas Minariorum”, t. 6, s. 85–94.
- TOPOLSKI J., 2015: *Historia Polski*, Wydawnictwo Poznańskie, Poznań.
- TRZECIAKOWSKI L., 2004: *Zabór pruski na przełomie epok*, „Dzieje Najnowsze”, t. 36, nr 3, s. 79–94.

- TUBIELEWICZ-MICHALCZUK M., 2023: *Symbole w przestrzeni miejskiej Częstochowy przekątnikiem tradycji, wartości oraz sztuki*, „Rocznik Filozoficzny Ignatianum”, vol. 29, no. 4, s. 185–201.
- TURSKA-KAWA A., 2010: *Poczucie alienacji mieszkańców z terenów Katowickiej Specjalnej Strefy Ekonomicznej*, [w:] *Innowacyjne oddziaływanie Specjalnych Stref Ekonomicznych i klastrów w Polsce*, red. M.W. WOJTASIK, Wydawnictwo Towarzystwa Inicjatyw Naukowych, Katowice, s. 155–176.
- VAN CRIEKENGEN M., BACHMANN M., GUISSSET CH., LENNERT M., 2007: *Toward polycentric cities. An investigation into the restructuring of intra-metropolitan spatial configurations in Europe*, “Belgeo. Revue belge de géographie”, January, s. 31–50.
- VORONOI G., 1908, *Nouvelles applications des paramètres continus à la théorie des formes quadratiques. Deuxième mémoire. Recherches sur les paralléloèdres primitifs*, “Journal Reine Angew. Math.”, vol. 134, s. 198–287.
- WALANCIK M., 2018: *Symbole społeczności regionu Zagłębia Dąbrowskiego*, „Studia Edukacyjne”, t. 19, s. 121–143.
- WANATOWICZ M.W., 1996: *Województwo śląskie na tle II Rzeczypospolitej*, [w:] *Województwo śląskie (1922–1939). Zarys monograficzny*, red. F. SERAFIN, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 15–29.
- WANATOWICZ M.W., 1997: *Górny Śląsk – jego miejsce w Drugiej Rzeczypospolitej*, „Niepodległość i Pamięć”, nr 4/2 (8), s. 5–28.
- WACHAŁA-SKINDZIER M., 2023: *Ludność Nowej Huty i nowego miasta Tychy w latach 50. XX wieku*, „Journal of Urban Ethnology”, t. 21, s. 103–124.
- WĄS G., 2019: *Fryderyk I wobec Śląska – Śląsk wobec Fryderyka I: między prezentacją oczekiwań a realizowaną polityką*, „Historie – Otázky – Problemy”, t. 2, s. 148–161, Open Access.
- WEJCHERT K., 1960: *Nowe Tychy*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
- WEJCHERT K., 1969: *Miasto na warsztacie*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa.
- WICH U., 1986: *Czynniki i bariery rozwoju aglomeracji miejskich w Polsce*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin, Sectio H, „Ekonomia”, vol. 20, s. 75–90.
- WIECZOREK E., 2020: *Donnersmarckowie, czyli ze Spisza na Górny Śląsk*, Śląska Organizacja Turystyczna, Katowice.
- WIEDERMANN K., 2008a: *Czynniki i skutki rozwoju przemysłu motoryzacyjnego na terenie województwa śląskiego*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, nr 10, s. 93–108.
- WIEDERMANN K., 2008b: *Koncepcja efektów mnożnikowych w wyznaczaniu wpływu przedsiębiorstw na otoczenie społeczno-gospodarcze*, „Prace Komisji Geografii Przemysłu Polskiego Towarzystwa Geograficznego”, nr 11, s. 98–106.

- WIĘCKOWSKI M., 2023: *Znaczenie rekonstrukcji granic reliktowych na przykładzie granicy między Monarchią Austro-Węgierską a Imperium Rosyjskim*, „Czasopismo Geograficzne”, z. 94 (2), s. 219–243.
- WOLSKI O., 2016: *The application of a modified Monte Carlo method in the simulation of settlement pattern's spatial development in the example of Mstów (śląskie voivodship, Poland)*, „Miscellanea Geographica – Regional Studies on Development”, vol. 20, no. 3, s. 19–31.
- WOŹNICZKA Z., 2010: *Górny Śląsk jako region wielu granic – uwagi historyka*, „Anthropos?”, nr 14–15, s. 56–65.
- WOŹNICZKA Z., 2016: *Historia współczesna i jej rola w kształtowaniu tożsamości na Górnym Śląsku i w Zagłębiu Dąbrowskim w XX wieku jako problem badawczy i dydaktyczny*, [w:] *Badanie kultury: ludzie, projekty, realizacje*, red. A. GOMÓŁA, M. PACUKIEWICZ, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 182–205.
- WÓDZ K., WÓDZ J., 2001: *Ewolucja elementów tak zwanej tożsamości zagłębiowskiej w dobie restrukturyzacji gospodarczej regionu w końcu lat dziewięćdziesiątych: szkic socjologiczny*, [w:] *Zagłębie Dąbrowskie: w poszukiwaniu tożsamości regionalnej*, red. M. BARAŃSKI, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice, s. 19–33.
- WÓJCIK A., 2013: *Cadmia fossilis – działalność Piotra Steinkellera, polskiego „króla cynku”*, [w:] *Dzieje górnictwa – element europejskiego dziedzictwa*, t. 5, red. P.P. ZAGOŹDŻON, M. MADZIARZ, Oficyna Wydawnicza Politechniki Wrocławskiej, Wrocław, s. 379–392.
- WÓJCIK A., SIEMBAB M., 2020: *Górnictwo triasowych rud żelaza w Księstwie Siewierskim w XVIII wieku*, „Hereditas Minariorum”, t. 6, s. 115–124.
- WROŃSKI M., 1986: *Z dziejów rycerstwa i szlachty regionu tarnogórskiego (właściciele wsi Tarnowice Stare na przestrzeni wieków)*, „Zeszyty Tarnogórskie”, nr 2, s. 3–18.
- WRÓBLEWSKA-JACHNA J., 2019: *Czy Bielsko-Biała jest miastem, w którym warto zostać? Wizerunek medialny miasta a jego atrakcyjność rezydencjonalna*, „Media i Społeczeństwo”, nr 11, s. 214–233.
- WRZOSEK A., 1972: *Główne okręgi przemysłowe Polski*, Państwowe Zakłady Wydawnictw Szkolnych, Warszawa.
- WYCISK A.A., 2012: *Konflikt bez konfliktu: Górny Śląsk i Zagłębie Dąbrowskie w opinii młodych mieszkańców Metropolii „Silesia”*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, t. 3, s. 83–102.
- YUYING LIN, XISHENG HU, MINGSHUI LIN, RONGZU QIU, JINGUO LIN, BAOWIN LI, 2020: *Spatial paradigms in road networks and their delimitation of urban boundaries based on KDE*, „International Journal of Geo-Information”, vol. 9, s. 1–17.

- ZABOROWSKI Ł., 2010: *Zasady podziału terytorialnego państwa na szczeblu regionalnym. Próba uporządkowania i zastosowania na przykładzie Polski*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej, Uniwersytet Jagielloński, Kraków, praca doktorska.
- ZAGORA-JONSZTA U., 2018: *Autonomia Śląska w ramach państwa polskiego (1922–1939)*, „Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, nr 509, s. 467–476.
- ZAGOŹDŻON A., 1980: *Regiony peryferyjne a zagadnienie peryferyjnych układów osadniczych*, „Przegląd Geograficzny”, z. 4, s. 815–825.
- ZBIEGIEŃ A., 2022: *Pierwsze mosty żelazne – transfer technologii hutniczej ze Szkocji na Śląsk pod koniec XVIII wieku*, „Zabytki Techniki”, nr 1, s. 29–44.
- ZBOROWSKI A., 2005: *Przemiany struktury społeczno-przestrzennej regionu miejskiego w okresie realnego socjalizmu i transformacji ustrojowej (na przykładzie Krakowa)*, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków.
- ZBOROWSKI A., 2009: *Zmiany zasięgu oddziaływania miast w Polsce w okresie transformacji systemowej, na przykładzie dojazdów do pracy*, [w:] *Człowiek i rolnictwo*, red. Z. GÓRKA, A. ZBOROWSKI, Instytut Geografii i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, s. 249–263.
- ZBOROWSKI A., GAŁKA J., 2023, *Kształtowanie się tożsamości metropolitalnej w wymiarze instytucjonalnym i społecznym – koncepcja city users (użytkowników miasta)*, [w:] HEFFNER K., GASIDŁO K., KLASIK A., BLĄZY R., MAMEDOV A., KUŹNIK F., OCHOJSKI A., WRANA K., PIĘTA-KANURSKA M., KUBEC J., STARZEWSKA-SIKORSKA A., TRZĄSKI Ł., GORGON J., RUNGE J., TACZANOWSKI J., PAROL A., KOŁOŚ A., BARTOSZEK A., SITEK S., ZBOROWSKI A., GAŁKA J.: *Miasta kreujące się. Od kreatywnego myślenia do sprawnego wdrażania*, „Studia: Cykl Monografii”, t. 21/213, Komitet Przestrzennego Zagospodarowania Kraju PAN, Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach, Warszawa–Katowice, s. 131–154.
- ZBOROWSKI A., GAŁKA J., SURMACZ-WYBRAŃCZYK M., 2023: *How are suburbanization and peri-urbanization not the same? Key differences in urban regions in Central and Eastern European Countries: the case of cities in southern Poland*, „Bulletin of Geography. Socio-Economic Series”, no. 62, s. 87–106.
- ZELINSKY W., 1971: *The hypothesis of the mobility*, „Geographical Review”, vol. 61, no. 2, s. 219–249.
- ZENDEROWSKI R., BRZEZIŃSKA M., 2014: *Miasta podzielone granicą państwową w nowych państwach członkowskich UE: od separacji do integracji*, „Pogranicze. Polish Borderland Studies”, nr 2, s. 161–183.

- ZIELIŃSKA M., TRZOP B., red., 2014: *Transgraniczność w perspektywie socjologicznej. Pogranicza i centra współczesnej Europy*, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Zielona Góra.
- ZIPF G.K., 1949: *Human Behavior and the Principle of Least Effort*, Addison-Wesley, Cambridge.
- ZIYI WANG, DEBIN MA, DONGQI SUN, JINGXIANG ZHANG, 2021: *Identification and analysis of urban functional area in Hangzhou based on OSM and POI data*, „PLOS One”, May 27, s. 1–20.
- ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., 2012: *Funkcje metropolitalne w Górnośląskim Obszarze Metropolitalnym*, „Studia Regionalne i Lokalne”, nr 2 (48), s. 39–61.
- ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., 2016: *Procesy metropolizacji. Teoria i praktyka*, PWN, Warszawa.
- ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., DYSZY M., 2021: *Dynamic villages in the hinterland of polycentric region: case study of the Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolis in Poland*, „Land”, vol. 10, no. 779, s. 1–22.
- ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., SITEK S., 2013: *Uwarunkowania i konsekwencje przemian społeczno-gospodarczych Czeladzi*, „Geographia. Studia et Dissertationes”, t. 15, s. 91–101.
- ZUZAŃSKA-ŻYŚKO E., SITEK S., 2018: *Górnośląsko-Zagłębiowska Metropolia w kontekście wyzwań społeczno-gospodarczych*, „Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa”, t. 9, s. 68–80.
- ŻOR A., 2011: *Leopold Kronenberg. Dzieje fortuny*, PWN. Warszawa.
- ŻRÓBEK-RÓŻAŃSKA A., ZYSK E., 2015: *Czy rozlewające się miasto odmładza podmiejską wieś? Studium podolsztyńskich gmin wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 4 (169), s. 123–137.
- ŽIVANOVIĆ V., PAVLOVIĆ M., KAVJANIĆ A., TOŠIĆ D., KRSTIĆ F., 2021: *Concept of polycentricity – the differences between development policies and spatial reality*, „Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijić SASA”, vol. 71 (1), s. 75–90.

Spis rycin

- Ryc. 1. Konurbacje nielinearne: A – brak bezpośredniego sąsiedztwa między miejscowościami: 1 – niewielki układ osadniczy, 2 – średniej wielkości układ osadniczy, 3 – duży układ osadniczy; B – bezpośrednie sąsiedztwo miejscowości: 1 – niewielki układ osadniczy, 2 – średniej wielkości układ osadniczy, 3 – duży układ osadniczy
- Ryc. 2. Konurbacje linearne asymetryczne: A – przygraniczne (1): 1 – nadmorskie, 2 – dolinne, 3 – nizinne; B – przygraniczne (2): 1 – nadrzeczne, 2 – dolinne, 3 – nizinne
- Ryc. 3. Konurbacje linearne pasmowe: A: 1 – w sąsiedztwie granicy państwowej/wojewódzkiej, 2 – dolinne, 3 – nizinne; B – transgraniczne: 1 – transgraniczne państwowe/wojewódzkie, 2 – dolinne, 3 – nizinne
- Ryc. 4. Funkcje konurbacji: A – względnie autonomiczne: 1 – silnie domknięte jako całość (silna samowystarczalność), 2 – średnio domknięte jako całość, 3 – słabo domknięte jako całość; B – otwarte: 1 – w pełni otwarte, 2 – średnio otwarte, 3 – słabo otwarte (zindywidualizowane)
Legenda z prawej strony: 1 – ośrodki niewyspecjalizowane funkcjonalnie, 2 – ośrodki górnicze, 3 – ośrodki hutnicze, 4 – ośrodki włókiennicze, 5 – ośrodki usługowe, 6 – ośrodki – węzły komunikacyjne, 7 – kierunki możliwych zmian funkcjonalnych, 8 – dwustronne kierunki powiązań między ośrodkami, 9 – kierunki oddziaływań
- Ryc. 5. Historyczny proces przemian struktury przestrzennej wsi w wieś dworską, a następnie kolejno w wieś z inicjacją eksploatacji surowców mineralnych, w osadę wiejsko-górnictwą, wieś górniczo-rolniczą, kolonię/osiedle przemysłowe sąsiadujące z wsią zurbanizowaną, po gminę uprzemysłowioną i zurbanizowaną: 1 – wieś, 2 – wieś dworska, 3 – wieś z inicjacją eksploatacji surowców mineralnych,

4 – nowe lokalizacje wydobywania surowców przy jednoczesnym upadku eksploatacji w niektórych wyrobiskach, 5 – rozbudowa folwarku, pojawienie się nowych pól górniczych, postęp technologiczny w organizacji wydobywania i transportu (szyby górnicze, poprawa jakości dróg dojazdowych), 6 – pojawienie się huty, początki zorganizowanych kolonii/osiedli robotniczych, 7 – rozwój folwarku, utworzenie zakładów rolno-przemysłowych, formowanie się przestrzeni centralnej, 8 – zanik działalności rolniczej, wzmocnienie działalności górniczo-hutniczej, urbanizacja wsi (pojawienie się rynku z placówkami handlowo-usługowymi)

- Ryc. 6. Księstwo Siewierskie: 1 – stolica Księstwa, 2 – inne miasta, 3 – granice polityczne, 4 – obszar baronatu koziegłowskiego przyłączony do Księstwa Siewierskiego w 1518 roku

(Źródło: NOWAKOWSKI A., 1989: *Włączenie księstwa siewierskiego do Polski w r. 1790*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska”, Lublin, Sectio G, vol. 36, no. 18, s. 225; zgoda na zacytowanie ze strony Wydawnictwa UMCS w Lublinie)

- Ryc. 7. Policentryczność polityczno-administracyjna Śląska: 1 – granice państw, 2 – granice państw sprzed 1914 roku, 3 – granice Śląska Pruskiego i Cieszyńskiego po 1825 roku, 4 – granice rejencji śląskich po 1820 roku (legnicka, wrocławska, opolska), 5 – granice innych jednostek geograficzno-historycznych, 6 – granice województw po 1975 roku, 7 – obszar Łęczyc, 8 – części Śląska przyznane Polsce i Czechosłowacji traktatem wersalskim (28.06.1919 roku)

- Ryc. 8. Tarnowskie Góry – plan śródmieścia: 1 – zespół kamienic mieszczańskich, 2 – Muzeum Miejskie, 3 – Winiarnia „Sedlaczka”, 4 – Restauracja „Pod Lipami”, 5 – kościół ewangelicki, 6 – Urząd Miejski, 7 – Siedziba Stowarzyszenia Miłośników Ziemi Tarnogórskiej, 8 – Archiwum Państwowe, 9 – najstarszy budynek miasta, 10 – Dzwonnica z Bobrownik, 11 – Kościół św. św. Piotra i Pawła, 12 – zamek Donnersmarcków, 13 – PTTK, 14 – stary cmentarz, 15 – Kościół św. Anny, 16 – dwór Donnersmarcków, 17 – pałac zimowy Łazarza Henckel von Donnersmarcka (Źródło: SZARANIEC L., 1997: *Przewodnik Górny Śląsk*, Wydawnictwo Sport i Turystyka, Warszawa, s. 99; zgoda autora na zacytowanie w książce)

- Ryc. 9. Model względnej równowagi przestrzeni miejskiej: 1 – struktura funkcjonalna, 2 – struktura przestrzenna, 3 – procesy i struktury demograficzno-społeczne; A – wypadkowa roli poszczególnych składowych modelu dla danego miasta; C – punkt równowagi między składowymi

- Ryc. 10. Model równowagi przestrzeni miejskiej aglomeracji: 1–3 oznaczenia jak na ryc. 9
- Ryc. 11. Model równowagi przestrzeni miejskiej konurbacji: 1–3 oznaczenia jak na ryc. 9
- Ryc. 12. Modele dynamiki przestrzeni miejskiej: A – model równowagi; B – model dynamicznej równowagi; C – model dysharmonii regresywnej; D – model dysharmonii progresywnej; E – model asymetrii regresywnej; F – model asymetrii progresywnej
- Ryc. 13. Dynamika składowych przestrzeni miejskiej: A – dynamika okresów; B – dynamika momentów: 1 – struktura funkcjonalna, 2 – struktura przestrzenna, 3 – procesy i struktury ludnościowe
- Ryc. 14. Elementy identyfikacji powiązań/relacji oraz barier/ograniczeń w złożonym układzie osadniczym: A – grafika powiązań i relacji: 1–9 typy powiązań i relacji; B – grafika barier i ograniczeń: 1–4 typy barier i ograniczeń; C – grafika stref pośrednich między jednostkami przestrzennymi: 1–4 typy stref pośrednich
- Ryc. 15. Powiązania i relacje oraz bariery i ograniczenia w złożonym układzie osadniczym (aglomeracja): A–N miejscowości układu osadniczego
- Ryc. 16. Powiązania i relacje oraz bariery i ograniczenia w złożonym układzie osadniczym (konurbacja): A–Ż miejscowości układu osadniczego
- Ryc. 17. Hierarchiczna złożoność granic: H – poziomy hierarchiczne; A – poziom regionalny: 1 – granice regionów, 2 – granica państwowa, 3 – granica etniczno-kulturowa, 4 – granica podziałów specjalnych (np. diecezji); B – granice wewnątrz regionu: 1 – granice subregionów, 2 – granice powiatów, 3 – granice miast, 4 – granice gmin wiejskich; C – granice wewnątrzmiejskie: 1 – granice miasta, 2 – granice dzielnic, 3 – granice rejonów statystycznych, 4 – granice obwodów statystycznych
- Ryc. 18. Historyczne zmiany terytorium województwa śląskiego/katowickiego/śląskiego w latach 1921–1975: A – terytorium województwa śląskiego w 1921 roku; B – zmiany terytorialne w latach 1921–1946; C – zmiany terytorialne w latach 1946–1951; D – zmiany terytorialne w latach 1951–1975
- Ryc. 19. Podział administracyjny województwa śląskiego obowiązujący od 1.01.1999 roku (szraf – rdzenie złożonych układów osadniczych)
- Ryc. 20a. Zmiany w przebiegu granic administracyjnych miast i gmin obszaru województwa śląskiego w latach 1945–1979: a – zmiany w latach 1945–1959

- Ryc. 20b. Zmiany w przebiegu granic administracyjnych miast i gmin obszaru województwa śląskiego w latach 1945–1979: b – zmiany w latach 1960–1979
- Ryc. 21. Zmiany terytorium Tychów w latach 1950–1991: 1 – terytorium Tychów w 1950 roku, 2 – tereny inkorporowane przez Tychy wraz przyznaniem im praw miejskich w 1951 roku, 3 – tereny inkorporowane przez Tychy z dniem 1.01.1956 roku, 4 – tereny włączone do Tychów z dniem 1.01.1967 roku, 5 – tereny włączone do Tychów z dniem 1.01.1973 roku, 6 – tereny włączone do Tychów z dniem 1.06.1975 roku, 7 – tereny włączone do Tychów z dniem 1.06.1975 roku i wyłączone z nich z dniem 1.01.1977 roku, 8 – tereny włączone do Tychów z dniem 1.02.1977 roku, 9 – terytorium Tychów z dniem 1.04.1991 roku
- Ryc. 22. Wektorowy model kształtowania się złożonego układu osadniczego: A – wczesna segmentacja powiązań i relacji między miejscowościami formującego się układu osadniczego: 1–3 części składowe struktury osadniczej; B – dojrzała struktura powiązań i relacji układu osadniczego: 1–4 główne węzły osadnicze rzutujące na fragmentację układu osadniczego

Spis tabel

- Tabela 1. Górnośląskie przedsiębiorstwa w górnictwie węglowym czynne w 1912 roku
- Tabela 2. Przydatność koncepcji rozwoju gospodarczego w wyjaśnianiu przemian konurbacji katowickiej / obszaru województwa śląskiego
- Tabela 3. Przydatność koncepcji rozwoju społecznego w wyjaśnianiu przemian konurbacji katowickiej oraz obszaru województwa śląskiego
- Tabela 4. Powiązania i relacje zewnętrzne oraz wewnętrzne złożonego układu osadniczego – próba systematyzacji
- Tabela 5. Wewnętrzne bariery i ograniczenia w złożonym układzie osadniczym – próba uogólnienia
- Tabela 6. Zewnętrzne bariery i ograniczenia w złożonym układzie osadniczym – próba uogólnienia
- Tabela 7. Przejawy sieciowości w przestrzeni miasta/regionu – próba konceptualizacji

Jerzy Runge

Uniqueness and typicality of a complex settlement

Summary

The geographical and historical deliberation conducted in this publication highlight the influence of economic policy on the formation of conurbation settlement systems, both in terms of spatial and structural connections/relations and the boundaries of the area, which has been implemented since the 18th century till the present day. Regional economic policy in the Silesian Voivodeship was and still is predominantly centralist in nature, being supported by a broader dimension of private/individual economic policy only in certain periods. It has resulted from the strategic importance of raw material resources, geopolitical importance of the given territory which, to a lesser extent, has been supplemented by the activities of private investors representing different countries of origin and different social groups/classes. Regardless of historical geopolitical variability, the basic mechanisms of creating economic policy generating specific changes in the use of space have been similar throughout the entire settlement systems. However, they have differed in intensity and periodic preferences within the components of urban space on local scales. The variability of external/internal conditions, the impact of the hierarchical system of various types of barriers/limitations, as well as borders, on the observed long-term socio-economic changes can be considered in terms of its mosaic structure already indicated in several places.

The characteristic properties of conurbation settlement systems are:

- *coincidence* – meaning the mutual overlap of various types of connections and socio-economic interactions, both within individual territorial units forming this system, among these units and between it and its surroundings. In the case of agglomeration systems, centripetal connections and relations are emphasised;

- *functional fragmentation* – resulting from the mosaic structure of the area; this property is typical of both agglomerations and conurbations;
- *scalar and vectorial dimensions of socio-economic differentiation* – changes in the size of the scalar features perpetuate the conurbation character of a settlement system (changes in the size of population, changes in the structure of space use), while changes in the size of the vector features lead to an agglomeration settlement system (labour market linkages);
- *fuzziness* – occurrence of different spectrums for the variability of scalar features and for vector features among groups of territorial units, which leads to blurring of differences among the areas both within the complex settlement system and on its external borders;
- *multiplier effects* – additional increases in the size of features, resulting from the overlap of several changes (the effect of proximity of an area, the proximity of economic activities, or the proximity of local communities); in the case of agglomeration systems, multiplier effects occur mainly in its centre, while in conurbation systems they are spread over a larger number of locations.

It confirms blurriness/fuzziness of the boundaries between the uniqueness and typicality of complex settlement systems, as well as the possibility of simultaneous occurrence of both of the properties in various places.

Jerzy Runge

Einzigartigkeit und Typikalität einer komplexen Siedlungsstruktur

Zusammenfassung

Der in der vorliegenden Arbeit geführte geografisch-historische Diskurs rückt den Einfluss der im Zeitraum vom 18. Jahrhundert bis zur Gegenwart umgesetzten Wirtschaftspolitik auf die Entstehung konurbaner Siedlungsstrukturen, sowohl im Hinblick auf räumlich-strukturelle Verbindungen/Beziehungen als auch auf die Gebietsgrenzen, in den Fokus. Die regionale Wirtschaftspolitik in der Woiwodschaft Schlesien war und ist nach wie vor in überwiegendem Maße zentralistisch geprägt und wurde nur zeitweise durch eine umfassendere private/individuelle Wirtschaftspolitik unterstützt. Dies resultierte aus der strategischen Bedeutung von Rohstoffvorkommen bzw. der geopolitischen Bedeutung des Gebiets und wurde nur in geringerem Maße durch die Tätigkeit privater Investoren aus verschiedenen Herkunftsländern und verschiedenen sozialen Gruppen/Schichten mitbeeinflusst. Unabhängig von der historischen geopolitischen Variabilität waren die grundlegenden Mechanismen der Gestaltung von Wirtschaftspolitik, die bestimmte Veränderungen in der Raumnutzung mit sich brachte, in Bezug auf die gesamten Siedlungsstrukturen grundsätzlich ähnlich. Sie unterschieden sich allerdings in deren Intensität sowie in zeitweiligen Präferenzen im Rahmen von Bestandteilen des Stadtraums auf lokaler Ebene. Diese Variabilität äußerer/innerer Bedingungen, der Auswirkung hierarchischer Anordnung von verschiedenen Barrieren/Einschränkungen bzw. Grenzen auf die beobachteten langfristigen sozioökonomischen Veränderungen sei in den Kategorien einer bereits angedeuteten Mosaikartigkeit zu betrachten.

Charakteristische Eigenschaften konurbaner Siedlungsstrukturen umfassen:

- *Koinzidenz* – d.h. gegenseitige Überlappung verschiedener sozioökonomischer Verbindungen und Wechselwirkungen, sowohl innerhalb einzelner

Gebietseinheiten, aus denen sich diese Struktur zusammensetzt, als auch unter diesen Einheiten und zwischen ihnen und deren Umgebung. Hingegen stehen bei Agglomerationsstrukturen zentripetale Verbindungen und Beziehungen im Vordergrund;

- *funktionale Fragmentierung* – als Ergebnis der Mosaikartigkeit des Gebiets. Diese Eigenschaft ist sowohl für Agglomerationen als auch für Konurbationen typisch;
- *skalare und vektorielle Dimension sozioökonomischer Unterschiede* – Größenveränderungen skalarer Merkmale festigen den konurbanen Charakter einer Siedlungsstruktur (Änderungen der Bevölkerungsgröße, Änderungen der Raumnutzungsstruktur), während Größenveränderungen vektorieller Merkmale zu einer Agglomerationsstruktur führen (Verbindungen des Arbeitsmarktes);
- *Unschärfe* – das Auftreten eines unterschiedlichen Spektrums für die Variabilität sowohl skalarer als auch vektorieller Merkmale zwischen Gruppen von Gebietseinheiten, was zur Verwischung der Unterschiede zwischen den einzelnen Gebieten sowohl innerhalb einer komplexen Siedlungsstruktur als auch an deren Außengrenzen führt;
- *Multiplikatoreffekte* – zusätzliche Größenzunahmen von Merkmalen, die sich aus der Überlappung von Veränderungen einiger Merkmale ergeben (Nachbarschaftseffekt eines Gebiets, Nachbarschaftseffekt der Wirtschaftstätigkeiten bzw. Nachbarschaftseffekt lokaler Gemeinschaften). Bei Agglomerationen treten Multiplikatoreffekte hauptsächlich im zentralen Ort auf, bei Konurbationen verteilen sie sich hingegen auf eine größere Anzahl von Orten. Dies bestätigt die Unschärfe/Verschwommenheit der Grenzen zwischen Einzigartigkeit und Typikalität komplexer Siedlungsstrukturen sowie die Möglichkeit des gleichzeitigen Auftretens beider Eigenschaften an verschiedenen Orten.

Redakcja
Olga Nowak

Projekt okładki z wykorzystaniem ilustracji autora
Tomasz Tomczuk

Korekta
Adriana Szaforz

Łamanie
Marek Zagniński

Redaktor inicjujący
Przemysław Pieniążek

Nota copyrightowa obowiązująca do 31.12.2026
Copyright © 2025 by Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
Wszelkie prawa zastrzeżone

Sprzysiamy otwartej nauce. Od 1.01.2027 publikacja dostępna na licencji Creative Commons

Uznanie autorstwa-Na tych samych warunkach 4.0 Międzynarodowe (CC BY-SA 4.0)

 <https://orcid.org/0000-0003-2766-4926>

<https://doi.org/10.31261/PN.4302>

Runge, Jerzy
Unikalność a typowość złożonego układu
osadniczego / Jerzy Runge. – Wydanie I.
– Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu
Śląskiego, 2025

ISBN 978-83-226-4579-6
(wersja drukowana)
ISBN 978-83-226-4580-2
(wersja elektroniczna)

Wydawca
Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego
ul. Jordana 18, 40-043 Katowice
<https://wydawnictwo.us.edu.pl>
e-mail: wydawnictwo@us.edu.pl

Druk i oprawa
volumina.pl Sp. z o.o.
ul. Księcia Witolda 7–9
71-063 Szczecin

Wydanie I. Ark. druk. 17,25. Ark. wyd. 16,0. Papier offset 90g. PN 4302. Cena 39,90 zł (w tym VAT)

Prowadzony w niniejszej publikacji tok rozważań geograficzno-historycznych uwypukla wpływ polityki gospodarczej, realizowanej od XVIII wieku po czasy współczesne, na kształtowanie się konurbacyjnych układów osadniczych, zarówno w zakresie powiązań/relacji przestrzenno-strukturalnych, jak i granic obszaru. Regionalna polityka gospodarcza w woj. śląskim miała i ma nadal w przeważającej mierze charakter centralistyczny, dopełniany tylko w pewnych okresach szerszym wymiarem prywatnej/indywidualnej polityki gospodarczej. Wynikało to ze strategicznego znaczenia zasobów surowcowych, geopolitycznego znaczenia danego terytorium, w mniejszym zakresie uzupełnianym działaniami prywatnych inwestorów reprezentujących różne kraje pochodzenia, jak i różne grupy/warstwy społeczne. Niezależnie od historycznej zmienności geopolitycznej, zasadnicze mechanizmy kreowania polityki gospodarczej generujące określone zmiany użytkowania przestrzeni były podobne w skali całych układów osadniczych. Różniły się natężeniem i okresowymi preferencjami w obrębie składowych przestrzeni miejskiej w skalach lokalnych. Ową zmienność uwarunkowań zewnętrznych/wewnętrznych, wpływu hierarchicznego układu różnego typu barier/ograniczeń oraz granic na obserwowane długookresowe przemiany społeczno-gospodarcze można rozważać w kategoriach sygnalizowanej już w kilku miejscach mozaikowości.

PATRONAT

Województwo
Śląskie

Instytucja kultury Samorządu Województwa Śląskiego

Biblioteka Śląska

Instytut
Badań
Regionalnych

Cena 39,90 zł (w tym VAT)

ISBN 978-83-226-4580-2

9 788322 645802

Więcej informacji

